

Національна академія педагогічних наук України
Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»
Навчально-науковий інститут менеджменту та психології

МАНУАЛ ДО АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
БАКАЛАВРСЬКОГО ТА МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНІВ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

Київ
2020

УДК 159.9
М 54

*Затверджено Вченою радою
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(протокол № 2 від 19.02.2020 р.)*

Рецензенти:

Карамушка Л. М., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України;

Ставицька С. О., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

М 54 Мануал до атестації здобувачів вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів зі спеціальності 053 «Психологія» / Лушин П. В., Сухенко Я. В., Хілько С. О., Шевченко С. В. Київ, 2020. 92 с.

Пропонований мануал відображає стратегію реалізації потенціалу академічної автономії вишу, створення умов для проєктування та втілення індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів зі спеціальності 053 «Психологія»; має на меті підвищення їх правової обізнаності, інтегральної, загальної та спеціальної компетентностей через ознайомлення з можливостями самореалізації, самовираження у такій серйозній та відповідальній справі як атестація. У посібнику розкрито законодавчу логіку атестаційного процесу; проаналізовано правові засади, етичні норми та принципи академічної доброчесності; схарактеризовано змістові та організаційні аспекти кваліфікаційного іспиту, підготовки та захисту кваліфікаційних робіт у різних формах: дипломної роботи або SMART-диплomu, наукової доповіді за сукупністю статей, магістерської дисертації; сформульовано поради студентам щодо психологічної підготовки до атестації, а також наведено зразки, приклади, рекомендації щодо оформлення та написання різних компонентів кваліфікаційної роботи.

Видання адресоване студентам, викладачам, менеджерам освітніх організацій, іншим особам, які цікавляться сучасними проблемами психології та вищої освіти.

УДК 159.9

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА.....	6
1 НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА АТЕСТАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ.....	10
1.1 Загальна законодавча логіка атестації здобувачів вищої освіти	10
1.2 Норми та принципи академічної доброчесності	14
2 КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ІСПИТ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 "ПСИХОЛОГІЯ"	19
2.1 Змістові орієнтири підготовки до кваліфікаційного іспиту.....	19
2.2 Порядок проведення та система оцінювання кваліфікаційного іспиту....	21
3 КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА: ЗМІСТ, ФОРМИ, ОФОРМЛЕННЯ	23
3.1 Змістові орієнтири підготовки кваліфікаційної роботи	23
3.2 Характеристика різних форм кваліфікаційної роботи	26
3.3 Оформлення кваліфікаційної роботи	34
3.4 Підготовка доповіді, презентації	38
4 КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ	40
4.1 Основні етапи підготовки кваліфікаційної роботи до захисту, взаємодія з науковим керівником.....	40
4.2 Порядок захисту кваліфікаційної роботи	42
4.3 Система та критерії оцінювання кваліфікаційної роботи	43
5 ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ДО АТЕСТАЦІЇ: ПОРАДИ СТУДЕНТАМ...	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ДОДАТОК А Нормативний зміст підготовки бакалаврів і магістрів за спеціальністю 053 «Психологія»	51
ДОДАТОК Б Зразки оформлення титульних аркушів кваліфікаційних робіт	53
ДОДАТОК В Бланк оформлення індивідуального завдання на кваліфікаційну роботу	56
ДОДАТОК Г Приклад оформлення анотації	58
ДОДАТОК Д Приклади оформлення змісту кваліфікаційних робіт різних форм...	59
ДОДАТОК Е Структура та зміст вступу кваліфікаційної роботи	62
ДОДАТОК Ж Приклади оформлення заголовків, таблиць, рисунків	64
ДОДАТОК К Теоретичний аналіз у кваліфікаційній роботі: напрями докладання зусиль і корисні лайфхаки	64
ДОДАТОК Л Приклади мовних кліше та мовних конструкцій для викладу змісту кваліфікаційної роботи	69
ДОДАТОК М Орієнтовна структура програми формувального експерименту	73
ДОДАТОК Н Оформлення використаних джерел, правила цитування, посилання за ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»	75
ДОДАТОК П Оформлення використаних джерел, правила цитування, посилання в тексті за APA Style	79
ДОДАТОК Р Бланк відгуку на кваліфікаційну роботу	86
ДОДАТОК С Бланк рецензії на кваліфікаційну роботу	86
ДОДАТОК Т Антиплагіатне програмне забезпечення та он-лайн сервіси перевірки на плагіат	87
ДОДАТОК У Зрозумілі правила та етика цитування	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДЗВО – державний заклад вищої освіти

ДСТУ – Державний стандарт України

ЕК – екзаменаційна комісія

ЗВО – заклад вищої освіти

ІОТ – індивідуальна освітня траєкторія

КМУ – Кабінет Міністрів України

МОН – Міністерство освіти і науки

НАПН – Національна академія педагогічних наук

ННІМП – Навчально-науковий інститут менеджменту та психології

НРК – Національна рамка кваліфікації

ОП – освітня програма

ПР – програмні результати навчання

р. – рік

рис. – рисунок

рр. – роки

с. – сторінка

ст. – стаття

табл. – таблиця

УМО – Університет менеджменту освіти

ПЕРЕДМОВА

Потреба в підготовці даного видання зумовлена унікальною та суперечливою ситуацією у вищій освіті в Україні. Упродовж останніх років розроблені та імплементуються прогресивні державні законодавчі ініціативи та відомчі нормативні акти, що відкривають можливості для реальної інтеграції українського та європейського освітніх просторів. Реформи спрямовані на поглиблення співпраці вишів на принципах автономії з іншими установами та організаціями; поєднання освіти з наукою та виробництвом; уніфікацію, зрозумілість та порівнюваність результатів навчання, академічну мобільність; поширення принципів академічної доброчесності; реалізацію компетентісного підходу в підготовці студентів, перехід від парадигми предметоцентризму до парадигми студентоцентризму; забезпечення персоналізованості та особистісної зорієнтованості освітнього процесу, варіативності та гнучкості змісту, форм, умов навчання як ресурсу реалізації індивідуальних освітніх траєкторій студентів.

Проте, готовність суб'єктів освітньої діяльності та здобувачів вищої освіти до використання потенціалу інтеграції, автономії, свободи та відповідальності в освітньому просторі не завжди є достатньою. Ідеться і про відкритість до таких можливостей та ресурсів як білінгвальне навчання (українською, англійською мовами), і про підготовку та захист кваліфікаційних робіт іноземною мовою, і про вільний вибір дисциплін варіативної складової навчальних планів, теми, формату кваліфікаційної роботи, її дослідницького дизайну та спрямованості, варіанту оформлення окремих компонентів, зрештою – про готовність до реалізації власної освітньої траєкторії, розроблення та втілення особистого проєкту професійного становлення й розвитку.

Приклад лише однієї, але актуальної для вишів проблеми – додержання норм академічної доброчесності – переконує в тому, що трансформаційні процеси характеризуються суперечливими тенденціями та потребують усебічного осмислення. У нашому розумінні доброчесність – це не тільки і не стільки про плагіат, скільки про невідворотність реформи вищої освіти в цілому. Плагіат є свідченням безпорадності та формалізму відживаючої системи з одного боку, а з іншого, – передумовою еволюційного переходу до нових її форм: особистісно зорієнтованих, деформалізованих, варіативних і лаконічних. У термінах проєктного управління та менеджменту асоціюємо їх зі SMART-формами: конкретними, вимірними, досяжними, актуальними та реалістичними, визначеними в часі.

Очевидно, що модерні характеристики освітнього процесу мають поширюватися й на атестацію здобувачів вищої освіти, що спонукає до перегляду форматів підготовки та захисту кваліфікаційної роботи та кваліфікаційного іспиту. Означені нижче форми мають засвідчити рівень здатності студентів до виконання професійних завдань у сучасному світі, відповідність їх підготовки вимогам державних стандартів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського рівнів).

Пропонований у мануалі *SMART-диплом* як один із варіантів кваліфікаційної роботи, по-перше, відповідає всім формальним вимогам і включає всі основні компоненти наукового дослідження, по-друге, забезпечує додержання принципів особистісної орієнтованості, варіативності та вільного вибору, по-третє, є більш доступним для виконання та захисту англійською мовою, що особливо вітається в сучасних умовах, по-четверте, узгоджується з зарубіжними традиціями щодо мінімізації наукових текстів і публікацій, що підтверджує аналіз англійськомовних кваліфікаційних робіт з психології, наприклад, у репозитарії California State University, Northridge [38].

Кваліфікаційна робота у формі *наукової доповіді* за сукупністю статей, опублікованих у фахових психологічних виданнях за переліком МОН, у наукових періодичних виданнях з психології інших держав, у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, ймовірно, зацікавить тих студентів, у яких є певні напрацювання, які виявляють здібності в написанні наукових текстів і мають намір пов'язати професійне майбутнє не лише з практичною, а й з науковою психологією.

Максимальна за обсягом форма – *магістерська дисертація*, вона надає можливість здобувачам, які мають серйозні наукові амбіції та плани щодо аспірантури, використати час навчання для отримання першого вагомого академічного результату.

Така варіативність форм кваліфікаційної роботи відповідає принципу особистісної орієнтованості в освіті та створює умови для реалізації індивідуальних траєкторій студентів за кількома варіантами.

Певна частка невизначеності, що залишається в мануалі, є свідченням нашої готовності та відкритості до сприйняття подальших змін у напрямку деформалізації системи освіти в цілому. Тим паче, досвід Нової української школи переконливо засвідчує переваги та ефективність європейського вектору реформ. Оновлена законодавча база закріплює принцип автономії в діяльності закладу вищої освіти як засадничий принцип його свободи, відповідальності, толерантності. Означена

відкритість законодавчої ініціативи свідчить про те, що деформалізація освіти на часі, як і подолання острахів щодо порушення освітніх стереотипів. Утім, толерантність до невизначеності у вигляді реалізації принципу варіативності форм звітності, репрезентації матеріалів і їх обсягів не означає безладу, а видається умовою для більш точного та неформального визначення себе та свого майбутнього.

Наразі професійний потенціал викладачів кафедри психології та особистісного розвитку реалізується в розробленні науково-дослідної теми «Особистісний розвиток та психологічна допомога в сучасних умовах» (державний реєстраційний номер 0117U002377, 2017-2021 рр.). Він спрямований на дослідження теоретичних, прикладних аспектів широкого кола проблем: психологічної допомоги та особистісного розвитку в умовах, так званого, VUCA-світу, подолання кризових ситуацій [9; 10; 11], реалізації недирективних технологій навчання, проєктування індивідуальних освітніх траєкторій, [10; 31], впровадження медіаційних технологій, технологій попередження та управління конфліктами, використання засобів арт-терапії [3; 8; 35], психологічної сутності феноменів прощення, довіри до себе, професійної толерантності та толерантності до невизначеності, емпатії, саморегуляції, розвитку професійно значущих якостей у майбутніх психологів, менеджерів, інших спеціалістів [2; 4; 34; 36] тощо. Значний діапазон наукових інтересів викладачів кафедри дозволяє здійснювати якісне наукове керівництво підготовкою кваліфікаційних робіт різної тематики та спрямованості.

Мануал, на відміну від традиційних методичних рекомендацій, – це більше про формування мислення та середовища, аніж про процедури виконання. Мануал – це про нашу особистісну автономію та самостійність, що виявляється в нерозривній єдності свободи, відповідальності, толерантності, довіри до себе та до інших. Мануал – це про те, що нам є чим ділитися зі студентами. Мануал – це і наша кваліфікаційна робота, що засвідчує готовність до інновацій, здатність до творчого професійного пошуку та презентації його результатів з дотриманням усіх формальних вимог.

Оновлений формат кваліфікаційних робіт продиктований не стільки проблемою плагіату, скільки поширенням ідей гуманізму, особистісної зорієнтованості, екопсихологічної взаємодії в освіті. Переконані, якщо освітній процес буде цікавим, практичним, комфортним і для викладачів, і для студентів, то й більшість проблем, пов'язаних з відсутністю або низькою мотивацією та результативністю навчання, вирішиться. Наявні протиріччя між уніфікованістю, предметоцентризмом, з одного боку, та унікальністю, студентоцентризмом, з

іншого, – очевидна ознака еволюції, перехідного періоду з його неконгруентностями, розбіжностями та парадоксами. Але саме вони й підштовхують усіх учасників до пошуку цікавих, перспективних форм і рішень, перетворюють не лише адміністраторів, менеджерів, експертів, а й викладачів в агентів змін, формують середовище, в якому студенти – потужна перетворююча сила.

Цим виданням ми визнаємо та свідчимо, що наука не стоїть на місці, що це справа та результат не лише поважних науковців і дослідників, які досконало знають усі протоколи та інструкції щодо опису даних. Це справа й тих, хто навчається, але може та хоче зробити свій посильний внесок у розвиток і представлення української науки в сучасному світі.

Ми не претендуємо на однозначність і незмінність, більше того – розраховуємо на еволюцію та внесок послідовників у розвиток уявлень про форми кваліфікаційних робіт аж до форм, які нині важко передбачити. Уже зараз ми працюємо над такими експрес-формами звітності студентів, як індивідуальні та колективні проєкти професійного становлення та розвитку, наукове або психотерапевтичне есе, онлайн тестування, віртуальні бесіди, інтервізії та супервізії з випускниками, а також над вирішенням багатьох інших інноваційних завдань, які невтомно «підкидає» нам життя. Оскільки наразі організовується постійно діюча практика студентів-психологів на базі психологічної служби нашого університету, не виключаємо, що в деяких випадках ми будемо розробляти та впроваджувати такі форми звітності, як рецензії керівників і супервізорів, відгуки про роботу здобувача освітнього ступеня від його клієнтів тощо.

Сподіваємося, що даний посібник утвердиться в статусі реального мануалу (анг. *manual* – керівництво з експлуатації певної системи) та допоможе студентам в максимально ефективній «експлуатації» системи освіти та процесу атестації для реалізації амбітних цілей професійного становлення у VUCA-світі, який не обов'язково про хаос, але й про шанси для розвитку...

З повагою, побажаннями натхнення та цілеспрямованості

Павло Лушин

Яна Сухенко

Світлана Хілько

Світлана Шевченко

1 НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА АТЕСТАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

1.1 Загальна законодавча логіка атестації здобувачів вищої освіти

Особливості процесу атестації здобувачів вищої освіти, що окреслюють права та відповідальність усіх його учасників, унормовано в Законі України «Про освіту», Законі України «Про вищу освіту», Постанові КМУ від 23.11.2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», Постанові КМУ від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», Наказі МОН України від 24.04.2019 р. № 564 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти», Наказі МОН України від 24.04.2019 р. № 565 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти», Наказі МОН України від 01.07.2016 р. № 600 «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти», Наказі МОН України від 01.10.2019 р. № 1254 «Про унесення змін до методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти», Положенні про атестацію здобувачів вищої освіти та екзаменаційну комісію ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (протокол вченої ради ДЗВО «УМО» від 20.12.2017 р. № 9), Положенні «Про академічну доброчесність у ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (протокол вченої ради ДЗВО «УМО» від 29.01.2020 р. № 1).

У законі України «Про освіту» визначено ключові засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; сприяння навчанню впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою та інші [25, ст. 6].

Закріплюються гарантії держави щодо автономії закладів освіти, їх право на самоврядування, яке полягає в самостійності, незалежності та відповідальності в прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових, інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених даним законом, спеціальними законами, установчими документами закладу освіти [25, ст. 1, ст. 23].

Визначено державну мову мовою освітнього процесу в закладах освіти, закріплено норму щодо сприяння держави вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед, англійської мови, щодо можливості викладання в закладах освіти відповідно до освітньої програми однієї або декількох дисциплін двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу [25, ст. 7].

Розкрито зміст поняття «академічна доброчесність», схарактеризовано типи її порушення та відповідальності, визначено норми щодо її дотримання, а також порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності, що більш докладно розглянемо в наступному підрозділі [25, ст. 42].

У Законі України «Про вищу освіту» визначається сутність студенто-центрованого навчання як підходу до організації освітнього процесу, що передбачає: заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних його суб'єктів; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальних освітніх траєкторій; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги та партнерства між учасниками освітнього процесу [20, ст. 1].

Установлено, що перший (бакалаврський) рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності; другий (магістерський) рівень – до розв'язування задач дослідницького та / або інноваційного характеру в певній галузі професійної діяльності [20, ст. 5].

Сформульовано наступні положення щодо атестації здобувачів вищої освіти:

- атестація передбачає встановлення відповідності результатів навчання (наукової або творчої роботи) здобувачів вищої освіти вимогам освітньої (наукової, освітньо-творчої) програми та / або вимогам програми єдиного державного кваліфікаційного іспиту;
- результати навчання визначаються як знання, уміння, навички, способи

мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів;

– атестація осіб, які здобувають ступінь молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра, здійснюється екзаменаційною комісією (ЕК), до складу якої можуть включатися представники роботодавців, їх об'єднань, відповідно до положення про ЕК, затвердженого вченою радою закладу вищої освіти (ЗВО);

– ЗВО на підставі рішення ЕК присуджує особі, що успішно виконала освітню програму на певному рівні вищої освіти, відповідний ступінь вищої освіти та присвоює відповідну кваліфікацію;

– рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації скасовується ЗВО в разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності, зокрема, наявності у кваліфікаційній роботі академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [20, ст. 1, ст. 6].

Постановою КМУ від 23.11.2011 р. № 1341 затверджено Національну рамку кваліфікації (НРК), що визначається як системний та структурований за компетентностями опис одинадцяти кваліфікаційних рівнів. Даний опис призначено для використання державними органами та органами місцевого самоврядування, установами та організаціями, закладами освіти, роботодавцями, іншими юридичними та фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій. Кваліфікація трактується як визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання), а кваліфікаційний рівень – як структурна одиниця НРК, що визначається певною сукупністю компетентностей (результатів навчання), що є характерними для кваліфікацій відповідного рівня. Узагальнений опис кожного з одинадцяти кваліфікаційних рівнів виражається через інтегральну компетентність і основні компетентнісні характеристики (знання, уміння й навички, комунікація, відповідальність і автономія) щодо результатів навчання та/або професійної діяльності. Інтегральна компетентність сьомого (бакалаврського) кваліфікаційного рівня визначає здатність особи розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в певній галузі професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук і

характеризується комплексністю та невизначеністю умов; восьмого (магістерського) – здатність особи розв’язувати складні задачі і проблеми в певній галузі професійної діяльності та / або в процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та / або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог [21].

Наказами МОН від 24.04.2019 р. № 564 та № 565 затверджено стандарти вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Ними встановлено, що атестація здобувачів означеної спеціальності та рівнів освіти відбувається у двох формах:

- атестаційного (кваліфікаційного) іспиту за спеціальністю;
- публічного захисту (демонстрації) кваліфікаційної роботи [22; 23].

Вимоги до атестаційного іспиту за спеціальністю для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти є тотожними та полягають у тому, що кваліфікаційний іспит за спеціальністю повинен перевіряти досягнення результатів навчання, визначених стандартами вищої освіти та освітньою програмою. Загальні вимоги до кваліфікаційних робіт здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів передбачають: їх оприлюднення на офіційному сайті або в репозитарії ЗВО; відсутність академічного плагіату, фальсифікацій та фабрикацій; розв’язання складної спеціалізованої задачі, практичної проблеми у сфері психології, що характеризуються комплексністю, невизначеністю умов [22; 23].

Засоби досягнення мети та виконання завдань у кваліфікаційних роботах здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів різняться, оскільки сформульовані відповідно до кваліфікаційних рівнів і компетентностей, визначених НРК. У роботах здобувачів першого (бакалаврського) рівня розв’язання означених задач і проблем передбачає застосування основних психологічних теорій та методів, другого (магістерського) рівня – має супроводжуватися проведенням досліджень та / або застосуванням інноваційних підходів [22; 23].

Стандарти також містять програмні компетентності, що визначають специфіку підготовки бакалаврів і магістрів за спеціальністю 053 «Психологія» та програмні результати навчання як узагальнені показники знань, умінь, здатності до комунікації, автономії та відповідальності студентів після успішного завершення освітньої програми. Порівняння нормативного змісту підготовки бакалаврів і магістрів у термінах результатів навчання, передбачених стандартами вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія», що є основою для визначення змістових і

структурних особливостей атестаційного іспиту, кваліфікаційних робіт різної форми, наведено в додатку А.

Наказами МОН від 01.07.2016 № 600 «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» від 01.10.2019 р. № 1254 «Про унесення змін до методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» визначено, що стандарти вищої освіти не можуть обмежувати академічну автономію ЗВО в частині переліку та змісту регуляторних документів, деталізації процедур атестації, не регламентують обсяг (кількості сторінок або знаків), структуру кваліфікаційних робіт. Наводиться визначення кваліфікаційної роботи як форми атестації, що може передбачатися на завершальному етапі здобуття певного рівня вищої освіти для встановлення відповідності набутих здобувачами результатів навчання (компетентностей) вимогам стандартів вищої освіти та НРК. Установлено, що форми кваліфікаційної роботи включають (не обмежуючись зазначеним): дипломну роботу, дисертаційне дослідження, сукупність наукових статей, комбінацію різних форм вищезазначеного тощо [24; 26].

1.2 Норми та принципи академічної доброчесності

У Законі України «Про освіту» закріплено основні положення щодо реалізації принципів академічної доброчесності в закладах освіти. Академічна доброчесність визначається як сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та / або наукових (творчих) досягнень [25, ст. 42].

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики, джерела інформації [25, ст. 42].

Наведено типи порушень академічної доброчесності: академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та / або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства; самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів; фабрикація – вигадкування даних, фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях; фальсифікація – свідома зміна, модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу, наукових досліджень; списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання; обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності, організації освітнього процесу; формами обману є академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування; хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг, будь-яких інших благ матеріального, нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі; необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти [25, ст. 42].

Видами академічної відповідальності здобувачів освіти за порушення академічної доброчесності є: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання [25, ст. 42].

Особа, стосовно якої порушено питання про порушення академічної доброчесності, має право: ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження; особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності; знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності; оскаржувати рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду [25, ст. 42].

У Законі України «Про вищу освіту» визначено, що рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації скасовується ЗВО в разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності, зокрема, наявності у кваліфікаційній роботі академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, у порядку, установленому Кабінетом Міністрів України [20, ст. 6].

Наявність внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти є обов'язковою в ЗВО, що передбачає забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками ЗВО та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату [20, ст. 16].

Заклади вищої освіти зобов'язані вживати заходів, у тому числі шляхом запровадження відповідних новітніх технологій щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності [20, ст. 32].

Обов'язком науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників є дотримання в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечення її дотримання здобувачами вищої освіти [20, ст. 58].

Особи, що навчаються в ЗВО, повинні виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану – за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання [20, ст. 63].

ЗВО та наукові установи здійснюють заходи із запобігання академічному плагіату – оприлюдненню (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворенню опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства [20, ст. 69].

У листі МОН від 15.08.2018 № 1/11-8681 стосовно рекомендацій щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо) академічним плагіатом визначається відтворення в тексті наукової роботи: без змін, із незначними змінами або в перекладі тексту іншого автора(ів), обсягом від речення і більше, без посилання на автора (авторів) відтвореного тексту; повністю або частково тексту іншого автора (інших авторів) через його перефразування чи

довільний переказ без посилання на автора (авторів) відтвореного тексту; наведених в іншому джерелі цитат із третіх джерел без вказування, за яким саме безпосереднім джерелом наведена цитата; наведеної в іншому джерелі науково-технічної інформації (крім загальновідомої) без вказування на те, з якого джерела взята ця інформація; оприлюднених творів мистецтва без зазначення авторства цих творів мистецтва [29].

Там же наводяться правила, яких потрібно дотримуватися в наукових роботах:

– будь-який текстовий фрагмент обсягом від речення і більше, відтворений у тексті наукової роботи без змін, із незначними змінами або в перекладі з іншого джерела, обов'язково має супроводжуватися посиланням на це джерело. Винятки допускаються лише для стандартних текстових кліше, які не мають авторства та / чи є загальноживаними;

– якщо перефразування чи довільний переказ у тексті наукової роботи тексту іншого автора (інших авторів) займає більше одного абзацу, посилання (бібліографічне та / або текстуальне) на відповідний текст та / або його автора (авторів) має міститися щонайменше один раз у кожному абзаці наукової роботи, крім абзаців, що повністю складаються з формул, а також нумерованих та маркованих списків (в останньому разі допускається подати одне посилання наприкінці списку);

– якщо цитата з певного джерела наводиться за першоджерелом, у тексті наукової роботи має бути наведено посилання на першоджерело. Якщо цитата наводиться не за першоджерелом, у тексті наукової роботи має бути наведено посилання на безпосереднє джерело цитування («цитуються за: _____»);

– будь-яка наведена в тексті наукової роботи науково-технічна інформація має супроводжуватися чітким вказуванням на джерело, з якого взята ця інформація. Винятки припускаються лише для загальновідомої інформації, визнаної всією спільнотою фахівців відповідного профілю. У разі використання в науковій роботі тексту нормативно-правового акту достатньо зазначити його назву, дату ухвалення та, за наявності, дату ухвалення останніх змін до нього або нової редакції [29].

Положення про академічну доброчесність у ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (протокол Вченої ради ДЗВО «УМО» від 29.01.2020 р. № 1) спрямоване на забезпечення довіри до результатів навчання та наукових (творчих) досягнень учасників освітнього процесу на основі дотримання принципів, норм професійної етичної поведінки, високих стандартів в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності в ДЗВО «УМО», запобігаючи порушенням

академічної доброчесності. Регламентує, що виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається рішенням Вченої ради ДЗВО «УМО». Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації [17].

Перевірці на академічний плагіат, яка здійснюється з використанням автоматизованої системи ДЗВО «УМО», підлягають рукописи дисертаційних досліджень, монографії та наукові доповіді, що виносяться на захист; рукописи статей; курсові та випускні кваліфікаційні роботи здобувачів освіти, її порядок затверджується наказом ректора ДЗВО «УМО». За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до повторного проходження оцінювання; повторного проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування з ДЗВО «УМО». Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має право ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження; особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності; знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності; оскаржувати рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду [17].

2 КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ІСПИТ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

2.1 Змістові орієнтири підготовки до кваліфікаційного іспиту

Кваліфікаційний (атестаційний) іспит за спеціальністю на здобуття освітнього ступеня бакалавра та магістра спрямований на перевірку результатів навчання, визначених відповідними Стандартами вищої освіти та освітньою програмою [23; 22]. Результати навчання (програмні) – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [26]. Під час кваліфікаційного іспиту їх перевірка здійснюється шляхом визначення рівня сформованості інтегральної, загальної та спеціальної (фахової) компетентностей, які відповідають дескрипторам НРК (знання, уміння, комунікація, автономія та відповідальність) [21]. Відповідальність і автономія визначаються як здатність особи застосовувати знання та навички самостійно та відповідально; знання (емпіричні, теоретичні) – як осмислена та засвоєна суб'єктом інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності; комунікація – як взаємодія осіб з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності; уміння / навички (когнітивні, практичні) – як здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання проблем [26, с. 4].

Екзаменаційні білети розробляються в кількості 30 штук відповідно до програми кваліфікаційного іспиту, кожен білет уключає:

– два теоретичні питання з курсу профільних дисциплін, що дозволяють оцінити результати навчання та набуті студентами компетентності, насамперед, за такими дескрипторами НРК як знання та комунікація;

– опис однієї проблемної ситуації, що потребує психологічного аналізу, варіантів її вирішення і дозволяє оцінити результати навчання та набуті студентами компетентності за такими дескрипторами НРК, як уміння, автономія та відповідальність.

Кваліфікаційний іспит за спеціальністю проводиться в усній формі. Взаємозв'язок між завданнями кваліфікаційного іспиту на здобуття освітнього ступеня бакалавра, навчальними дисциплінами та результатами навчання відображено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Кваліфікаційний іспит на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Тип завдань	Навчальна дисципліна	Нормативний зміст підготовки в термінах результатів навчання, що перевіряється під час іспиту
Теоретичне питання 1	Загальна психологія, вікова та педагогічна психологія, соціальна психологія	<p>ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.</p> <p>ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ у контексті професійних завдань.</p> <p>ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.</p>
Теоретичне питання 2	Психодіагностика, психологічний практикум	<p>ПР13. Взаємодіяти, вступати в комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.</p> <p>ПР14. Ефективно виконувати різні ролі в команді в процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.</p> <p>ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності [22].</p>
Проблемна ситуація	Основи психологічного консультування та психокорекція, теорія та методика психологічного тренінгу	<p>ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання.</p> <p>ПР11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.</p> <p>ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.</p> <p>ПР 16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.</p> <p>ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії [22].</p>

Взаємозв'язок між завданнями кваліфікаційного іспиту на здобуття освітнього ступеня магістра, навчальними дисциплінами та нормативним змістом підготовки в термінах результатів навчання, що перевіряються, відображено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Кваліфікаційний іспит на здобуття освітнього ступеня магістра

Тип завдань	Навчальна дисципліна	Нормативний зміст підготовки в термінах результатів навчання, що перевіряється під час іспиту
Теоретичне питання 1	Актуальні проблеми загальної психології, психологія розвитку, актуальні проблеми соціальної психології	<p>ПР1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.</p> <p>ПР12. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності [23].</p>
Теоретичне питання 2	Сучасні методи дослідження особистості, актуальні проблеми психодіагностики	
Проблемна ситуація	Психологія особистості в перехідний період, сучасні підходи до надання психологічної допомоги, психологічна допомога сім'ї	<p>ПР8. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації.</p> <p>ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.</p> <p>ПР13. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності [23].</p>

2.2 Порядок проведення та система оцінювання кваліфікаційного іспиту

Порядок проведення випускного кваліфікаційного (атестаційного) іспиту визначено відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту», деталізовано в Положенні про атестацію здобувачів вищої освіти та екзаменаційну комісію ДЗВО «Університет менеджменту освіти» [18; 20; 25].

Кваліфікаційний іспит проводиться за принципами: академічної доброчесності, об'єктивності, прозорості та публічності, незалежності, нетерпимості до проявів корупції та хабарництва, інтеграції в міжнародний освітній та науковий простір, єдності методики оцінювання результатів. Заклад вищої освіти допускає до складання кваліфікаційного іспиту здобувачів ступеня бакалавра/магістра за умови відсутності в них академічної заборгованості. Випускні

іспити проводяться на відкритому засіданні ЕК за участю не менше половини її складу та за присутності голови ЕК. Тривалість усного іспиту для одного здобувача вищої освіти не повинна перевищувати 0,5 години, а загальна тривалість іспитів – шести академічних годин на день. Кожний член ЕК оцінює відповідь здобувача вищої освіти з кожного запитання в балах за національною шкалою та шкалою ЄКТС (табл. 2.3), а якість відповідей здобувача на додаткові запитання членів ЕК враховується при оцінюванні запитань екзаменаційного білета [18].

Таблиця 2.3

Система оцінювання кваліфікаційного іспиту

Оцінка ECTS та визначення	Кількість балів від 1 до 100	Оцінка за п'ятибальною шкалою	
A – відмінно	90 – 100	Відмінно	5
B – дуже добре	82 – 89	Добре	4
C – добре	74 – 81		
D – задовільно	64 – 73	Задовільно	3
E – достатньо (задовольняє мінімальні критерії)	60 – 63		
FХ – незадовільно	35 – 59	Незадовільно	2
F – незадовільно	0 – 34	Незадовільно	2

Примітка. Оцінка FХ передбачає можливість повторного складання за умови виконати певної додаткової роботи; оцінка F передбачає обов'язкове проходження повторного курсу, з такою оцінкою здобувач відраховується після незадовільної відповіді на комісії.

Здобувача вищої освіти, який за результатами атестації отримав незадовільну оцінку або не атестований із будь-яких причин, відраховують з ДЗВО «УМО», як такого, що закінчив повний теоретичний та практичний курс навчання, але не пройшов випускової атестації, з правом повторної атестації упродовж трьох років. Йому видають академічну довідку встановленого зразка. Перелік дисциплін, які виносять на випускові екзамени для осіб, що проходять повторну атестацію, визначають відповідно до ОПП, які діяли в рік закінчення студентом теоретичного навчання. Повторну атестацію особи здійснюють на компенсаційній основі за винятком випадків неявки на атестацію з поважних причин, підтверджених документально. Повторна атестація з метою підвищення оцінки не дозволяється. Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на засідання ЕК для складання іспиту, то у протоколі ЕК відзначають, що він не атестований у зв'язку з неявкою на засідання ЕК. У випадках, які унеможливають присутність здобувача вищої освіти з поважних причин на захисті кваліфікаційної роботи, йому може надаватися дозвіл (за заявою) на проходження випускної атестації в дистанційній формі on-line [18].

3 КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА: ЗМІСТ, ФОРМИ, ОФОРМЛЕННЯ

3.1 Змістові орієнтири підготовки кваліфікаційної роботи

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю [20]. Він відповідає сьомому рівню НРК, що визначає здатність особи розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук, характеризується комплексністю та невизначеністю умов [21; 25].

Другий (магістерський) рівень вищої освіти передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та / або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та / або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності [20]. Він відповідає восьмому рівню НРК, що визначає здатність особи розв'язувати складні задачі й проблеми в певній галузі професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та / або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог [21; 25].

Змістові орієнтири підготовки кваліфікаційної роботи визначено відповідно до Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, зокрема – нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованого в термінах результатів навчання, що відображають рівні сформованості інтегральної, загальної та спеціальної (фахової) компетентностей та відповідають чотирьом дескрипторам Національної рамки кваліфікації: знання, уміння, комунікація, автономія та відповідальність [22; 23].

Взаємозв'язок між базовими навчальними дисциплінами та нормативним змістом підготовки в термінах результатів навчання, що перевіряються під час захисту кваліфікаційної роботи на здобуття освітніх ступенів бакалавра та магістра відображено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Результати навчання, що перевіряються на захисті кваліфікаційної роботи

Навчальна дисципліна	Нормативний зміст підготовки в термінах результатів навчання
<i>Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра</i>	
Загальна психологія, вікова та педагогічна психологія, соціальна психологія, основи наукових досліджень, експериментальна психологія, математичні методи в психології, теорія та методика психологічного тренінгу	<p>ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.</p> <p>ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.</p> <p>ПР5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.</p> <p>ПР6. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження.</p> <p>ПР7. Рефлексувати, критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.</p> <p>ПР8. Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для фахівців і нефахівців.</p> <p>ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.</p> <p>ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних, просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів тощо відповідно до вимог замовника [22].</p>
<i>Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра</i>	
Актуальні проблеми загальної психології, соціальної психології, експериментальної психології, психологія розвитку, методика та організація наукових досліджень, сучасні методи дослідження особистості, методологія тренінгової діяльності	<p>ПР1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.</p> <p>ПР12. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації, оцінювати її за критеріями адекватності.</p> <p>ПР2. Уміти організовувати та проводити психологічне дослідження із застосуванням валідних та надійних методів.</p> <p>ПР3. Узагальнювати емпіричні дані, формулювати теоретичні висновки.</p> <p>ПР4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.</p> <p>ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.</p> <p>ПР6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.</p> <p>ПР7. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях.</p> <p>ПР13. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності [23].</p>

Теми кваліфікаційних робіт формулюються виходячи з того, що їх зміст має відповідати паспорту спеціальності 19.00.01 – загальна психологія та історія психології, паспорту спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Формула спеціальності 19.00.01 відображає той факт, що загальна психологія є теоретичним та практичним фундаментом психологічної науки, яка включає систему психологічних знань, вивчення найзагальніших законів та закономірностей психічних явищ, з'ясовує методологічні основи її в цілому, досліджує й відповідно тлумачить психологічні феномени [13]. Формула спеціальності 19.00.07 передбачає вивчення джерел і рушійних сил та психологічних механізмів і закономірностей становлення та розвитку особистості в онтогенезі [13]. Виходячи з цього, у кваліфікаційних роботах здобувачів освітніх ступенів бакалавра, магістра за спеціальністю 053 «Психологія» мають досліджуватися такі наукові проблеми:

- предмет психології та природа психічного;
- методологія: загальні принципи, категорії, поняття, закони і закономірності в системі психологічних знань; винайдення, застосування та оцінка методів психологічного дослідження;
- зв'язок загальної психології з галузями психологічної науки, зокрема – на ґрунті понять: процеси, стани, властивості;
- психологія та її міждисциплінарні зв'язки;
- теоретична психологія та психологічна практика: експеримент – діагностика – консультування – корекція – психологічна допомога особистості та соціуму;
- структура особистості та її функціональні характеристики;
- спрямованість особистості, мотиваційна сфера;
- самосвідомість особистості, її рефлексивні властивості, самооцінка та образ «Я»;
- індивідуально-психологічні характеристики особистості (темперамент, характер, здібності тощо);
- інтелект, його пізнавальна, перетворююча та регулятивна функція;
- життєвий шлях особистості; життєве вираження психічного: поведінка – діяльність – творчість; пізнавальні психічні процеси;
- особистісне, народне, вселюдське; індивідуальні, соціальні, політичні та історичні феномени психіки людини в сучасному світі;
- крос-культурні дослідження особистості та міжособистісних комунікацій;

- розумовий розвиток особистості в процесі навчання; психологічні проблеми навчання, психологія учіння, учбова діяльність;
- закономірності засвоєння знань, умінь та навичок; розвиток мотивів учбової діяльності учнів різного віку;
- моральний розвиток особистості у виховному процесі;
- розвиток самоактивності учнів у процесі оволодіння суспільними цінностями; розвиток самосвідомості в педагогічному процесі;
- оволодіння ціннісними орієнтаціями становлення особистості як само-регулюючої системи;
- психологічні основи становлення й розвитку національної самосвідомості;
- вікові закономірності та особливості особистості;
- психологічні основи статевої диференціації особистості у виховному процесі;
- психологічні закономірності і механізми навчально-виховного процесу в різних освітніх системах (дитсадок, загальноосвітня школа, ліцеї, гімназії, вузи) ;
- психологічні проблеми міжособистісних взаємин у педагогічному процесі;
- психологічні проблеми педагогічної діяльності;
- психологія особистості вчителя (педагога);
- психологічні проблеми сімейного виховання [13].

3.2 Характеристика різних форм кваліфікаційної роботи

У методичних рекомендаціях МОН щодо розроблення стандартів вищої освіти кваліфікаційна робота визначається як форма атестації, що може передбачатися на завершальному етапі здобуття певного рівня вищої освіти для встановлення відповідності набутих здобувачами результатів навчання (компетентностей) вимогам стандартів вищої освіти та НРК. Форми кваліфікаційної роботи включають: дипломну роботу, дисертаційне дослідження, сукупність наукових статей або комбінацію різних форм вище визначеного, але ними не обмежується. Регламентація обсягу (кількості сторінок або знаків), структури роботи, термінів подання та оприлюднення їх, переліку та змісту регуляторних документів ЗВО стандартами вищої освіти не допускається [24; 26].

Створення гнучких умов і можливостей для вибору студентами форми, структури, обсягу, теми, стилю оформлення кваліфікаційної роботи, стратегії та методів експериментального дослідження, наукового керівника, що спеціалізується не певній проблематиці – все це відповідає парадигмі студентоцентризму, сприяє підвищенню мотивації студентів, реалізації їх індивідуальних освітніх траєкторій, розвитку особистісного та професійного потенціалів. До того ж останніми роками спостерігається тенденція до збільшення кількості працюючих студентів як денної, так і заочної форм навчання. Діяльність багатьох із них пов'язана з психологією і вони мають бажання, можливості, а подекуди вже й досвід створення та реалізації власних соціальних, психологічних проєктів, започатковують або активно ведуть власну справу, здійснюють перші кроки в психологічному консультуванні, тренінговій діяльності, працюють на посадах психологів у різних галузях і організаціях.

Тож кваліфікаційні роботи випускників мають бути практико-зорієнтованими, наближувати їх до реалій обраної професійної діяльності, в ідеалі – бути проєктом, «дорожньою картою» їх входження в професію, становлення, особистісного та професійного розвитку в ній.

Форми кваліфікаційної роботи здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» в ДЗВО «Університет менеджменту освіти» визначено виходячи з вищезазначеного, а саме:

- дипломна робота або SMART-диплом на здобуття освітнього ступеня бакалавра / магістра;
- наукова доповідь на здобуття освітнього ступеня бакалавра / магістра, підготовлена за сукупністю відповідно двох / трьох тематичних статей, опублікованих: у фахових психологічних виданнях за переліком МОН, та / або у наукових періодичних виданнях з психології інших держав, та / або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus;
- магістерська дисертація на здобуття освітнього ступеня магістра.

Зверніть увагу! Вибір тієї чи іншої форми кваліфікаційної роботи здійснюється за власним бажанням і уподобаннями здобувача освітнього ступеня бакалавра / магістра та не надає жодних переваг при оцінюванні кваліфікаційної роботи екзаменаційною комісією. Кожна з позначених форм кваліфікаційної роботи має певну специфіку, що може бути більш зрозумілою, доступною для виконання, цікавою для студента з огляду на стилі його пізнавальної діяльності, індивідуальну освітню траєкторію, життєві плани та перспективи тощо.

Особливості кваліфікаційної роботи у формі дипломної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра / магістра за спеціальністю 053 «Психологія» в розрізі структурних компонентів і обсягу (зазначено рекомендовану кількість сторінок дипломної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра / магістра) розкрито в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра / магістра

Структура кваліфікаційної роботи	Кількість сторінок	Примітка
Титульний аркуш, індивідуальне завдання, анотація	5 / 5	додатки Б.1, В, Г
Зміст	1 / 1	додаток Д.1
Перелік умовних скорочень	1 / 1	див. с. 5
Вступ	3 / 3	додатки Е, Ж
Теоретичний аналіз проблеми, висновки	10 / 10	додатки Ж, К, Л
Емпіричні результати дослідження, їх інтерпретація, висновки	10 / 10	додатки Ж, Л
Прикладна частина дослідження, висновки	8 / 10	додатки Ж, Л, М
Висновки	2 / 3	додатки Ж, Л
Список використаних джерел	5 / 6	додатки Ж, Н, П
Додатки	5 / 6	
Відгук наукового керівника, рецензія на кваліфікаційну роботу	2 / 2	додатки Р, С
Ксерокопія тез (для магістрів)	фактична	
<i>Усього:</i>	<i>52/ 57</i>	<i>без урахування ксерокопій</i>

У дипломній роботі, так званому «SMART-дипломі», зберігаються всі основні компоненти наукового психологічного дослідження. Його якісне виконання репрезентує прихильність здобувача до постановки конкретних, вимірюваних, досяжних, актуальних, реалістичних, визначених у часі цілей та результатів, а також його здатність стисло та концентровано оформлювати власні думки, судження, відображати сутнісні, принципові моменти в пізнанні психічних явищ. З огляду на лаконічність, дана форма кваліфікаційної роботи є найбільш доступною для виконання та захисту англійською мовою, що особливо заохочується та є прогресивною тенденцією в сучасному українському освітньому просторі.

Основний зміст кваліфікаційної роботи, що подається до захисту у вигляді дипломної роботи, розкривається в наступних структурних компонентах:

– приклад змісту й структури вступу до дипломної роботи наведено в додатку Е;

– теоретичний аналіз проблеми включає тематичний огляд наукової літератури (орієнтовна кількість літературних джерел для бакалаврів – 50, для магістрів – 60); порівняльний аналіз результатів, отриманих іншими авторами (теорій, концепцій, визначень, класифікацій); виділення тих аспектів проблеми дослідження, що вивчені недостатньою мірою та будуть досліджуватися студентом. Даний розділ має завершуватися лаконічним висновком, який відображає власну позицію автора диплому, що сформувалася за результатами теоретичного аналізу (додаток К);

– в емпіричних результатах дослідження потрібно відобразити загальну процедуру дослідження, схарактеризувати вибірку та умови проведення констатувальної частини експерименту, навести перелік і стисло характеристику психодіагностичного інструментарію (рекомендована кількість методик для бакалаврського диплому – три, для магістерського – до п'яти), інформацію про види статистичного аналізу та висвітлити його результати;

– прикладна частина репрезентує здатність до укладання / розроблення програми формувального впливу (тренінгової, розвивальної, корекційної програми та ін., див. додаток М) здобувачами освітнього ступеня бакалавра. Здобувачі освітнього ступеня магістра мають продемонструвати здатність не лише до укладання / розроблення, а й до реалізації програми, аналізу її результативності та представлення відповідних статистичних результатів. У висновках до розділу потрібно позначити специфіку програми, її результативність, схарактеризувати прикладну значущість та ймовірну сферу застосування;

– висновки засвідчують досягнення задекларованої у вступі мети та виконання поставлених завдань. Якщо висновки не узгоджуються з завданнями, дипломна робота не може оцінюватися позитивно, тому варто додержуватися умовного правила: скільки завдань у дипломній роботі, стільки й висновків (абзаців) про їх виконання.

У теоретичному, емпіричному та прикладному розділах дипломної роботи на розсуд автора можуть виділятися підрозділи та пункти, але до змісту роботи рекомендується виносити тільки назви та нумерацію розділів і підрозділів.

Додатки до дипломної роботи включають допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття основного тексту: статистичні розрахунки, таблиці виводу статистичних програм, за потреби опис специфічних психодіагностичних методик.

Зверніть увагу! Кваліфікаційна робота у формі дипломної роботи, представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр», передбачає апробацію результатів дослідження у вигляді публікації тез у матеріалах конференцій.

Особливості кваліфікаційної роботи у формі наукової доповіді за сукупністю статей на здобуття освітнього ступеня бакалавра / магістра за спеціальністю 053 «Психологія» в розрізі структурних компонентів та обсягу (зазначено рекомендовану кількість сторінок) наведено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Наукова доповідь за сукупністю статей на здобуття освітнього ступеня бакалавра / магістра

Структура кваліфікаційної роботи	Кількість сторінок	Примітка
Титульний аркуш, індивідуальне завдання, анотація	5	додатки Б.2, В, Г
Зміст	1	додаток Д.2
Перелік умовних скорочень	1	див. с. 5
Актуальність дослідження, постановка проблеми	1	додатки Ж, Л
Аналіз попередніх досліджень і публікацій	2	додатки Ж, К, Л
Мета та завдання дослідження	0,5	додатки Ж, Л
Методи та методики дослідження	0,5	додатки Ж, Л
Основні результати дослідження	6	додатки Ж, К, Л, М
Висновки та перспективи подальших досліджень	2	додатки Ж, Л
Список використаних джерел	3	додатки Ж, Н, П
Додатки (ксерокопії статей)	фактична	
Відгук наукового керівника, рецензія на кваліфікаційну роботу	2	додатки Р, С
<i>Усього:</i>	24	<i>без урахування ксерокопій</i>

Наукова доповідь є жанром наукового стилю, що передбачає розгорнуте повідомлення на спеціальну тему, фіксується в усній чи письмовій формі та виголошується на засіданні наукового товариства [32, с. 50]. Наукова доповідь за сукупністю статей є тематичною доповіддю, що презентує розгорнутий виклад певної наукової проблеми. Для успішної підготовки наукової доповіді радимо ознайомитися з публікаціями А. Наумовець, Г. Онуфрієнко [14; 16].

Основний зміст кваліфікаційної роботи, що подається до захисту у вигляді наукової доповіді за сукупністю статей, розкривається в таких структурних компонентах:

- актуальність дослідження демонструє чим викликаний інтерес до обраної теми, чому його проведення є важливим на сучасному етапі розвитку психологічної науки та практики;
- постановка проблеми базується на аналізі суперечливих тенденцій, що зумовлюють необхідність розвитку, трансформації існуючих уявлень у науковій,

професійній спільноті, окреслює ті аспекти, що потребують поглибленого вивчення;

– аналіз попередніх досліджень і публікацій передбачає зазначення вітчизняних, зарубіжних науковців, які досліджували проблему комплексно або вивчали її окремі аспекти, огляд їх наукових поглядів і здобутків;

– мета дослідження формулюється у вигляді запланованого наукового результату; завдання дослідження – це покроковий алгоритм досягнення мети, де відображено загальну послідовність просування дослідника до її виконання. Завдання дослідження мають включати теоретичні та практичні аспекти роботи (теоретичний аналіз наукової літератури, емпіричне дослідження, розробка й апробація тренінгової програми, методичні рекомендації тощо);

– методи та методики дослідження – перераховуються наукові методи та методики, які були використані в кваліфікаційній роботі (теоретичні, емпіричні, кількісної обробки даних, інтерпретаційні, методи активного навчання та ін.) із зазначенням, що саме досліджувалося кожним методом; наводиться перелік психодіагностичних методик, зазначаються їх автори та спрямованість; характеризується вибірка учасників дослідження (кількість, стать, вік тощо);

– в основних результатах дослідження представляють авторський доробок в частині: результатів проведеного теоретичного аналізу досліджуваної проблеми як результату огляду здобувачем тематичної літератури, виділення пріоритетних наукових напрямів дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців, розуміння сутності досліджуваного психічного феномену(ів), висвітлення альтернативних підходів до його визначення, структури, зв'язків тощо; результатів констатувального етапу емпіричного дослідження з відзначенням його процедурних, організаційних, змістових аспектів, представленням отриманих статистичних даних, їх інтерпретацією; прикладних результатів дослідження, що для здобувачів освітнього ступеня бакалавра передбачають розроблення програм формувального впливу (тренінгових, корекційно-розвивальних, просвітницьких тощо), а для здобувачів освітнього ступеня магістра – не лише розроблення, а й проведення відповідних програм, визначення їх результативності;

– висновки відображають найсуттєвіші наукові та прикладні результати дослідження, що забезпечили досягнення поставленої мети. Вони формулюються лаконічно, кожен із них є конкретною відповіддю на кожне поставлене в науковій роботі завдання. Висновки завершуються формулюванням напрямів та перспектив

подальших наукових розвідок, які визначає для себе здобувач освіти, або які є актуальними для тематичного наукового пошуку в цілому.

Додатки до наукової доповіді за сукупністю статей включають копії опублікованих статей здобувача про дослідження теоретичних і практичних аспектів теми наукової доповіді та опублікованих у фахових психологічних виданнях за переліком МОН, та / або у наукових періодичних виданнях з психології інших держав, та / або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus.

Зверніть увагу! Наукова доповідь на здобуття освітнього ступеня бакалавра передбачає публікацію як мінімум двох таких статей упродовж навчання в бакалавраті (одна з яких може бути в співавторстві); на здобуття освітнього ступеня магістра – як мінімум трьох таких статей упродовж навчання в магістратурі (одна з яких може бути у співавторстві).

Структуру кваліфікаційної роботи у формі магістерської дисертації на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія» та її обсяг (зазначено рекомендовану кількість сторінок) відображено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Магістерська дисертація на здобуття освітнього ступеня магістра

Структура кваліфікаційної роботи	Кількість сторінок	Примітка
Титульний аркуш, індивідуальне завдання, анотація	5	додатки Б.3, В, Г
Зміст	1	додаток Д.3
Перелік умовних скорочень	1	див. с. 5
Вступ	3	додатки Е, Ж
Розділ . Теоретичний аналіз проблеми дослідження	20	додатки Ж, К, Л
Висновки до розділу 1	1	додатки К, Л
Розділ 2. Емпіричні результати дослідження, їх інтерпретація	20	додатки Ж, Л
Висновки до розділу 2	1	додаток Л
Розділ 3. Прикладна частина	20	додатки Ж, Л, М
Висновки до розділу 3	1	додаток Л
Висновки	3	додатки Ж, Л
Список використаних джерел	8	додатки Ж, Н, П
Додатки	7	
Відгук наукового керівника, рецензія на кваліфікаційну роботу	2	додатки Р, С
Ксерокопія тез	фактична	
<i>Усього:</i>	<i>93</i>	<i>без урахування ксерокопій</i>

Основний зміст кваліфікаційної роботи, що подається до захисту у вигляді магістерської дисертації, розкривається в таких структурних компонентах:

– у вступі визначається актуальність дослідження та ступінь розробленості проблеми, формулюються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, зазначаються методи дослідження та експериментальна база, на якій воно проведено, описується наукова новизна та практичне значення отриманих результатів, наводиться структура та обсяг кваліфікаційної роботи;

– перший розділ присвячується теоретичному аналізу джерельної бази (орієнтовна кількість вивчених наукових джерел для магістерської дисертації – 80), у ньому розкриваються загальні та специфічні характеристики психічного феномену(ів) з позицій різних наукових теорій та концепцій; наводяться його/їх існуючі визначення; формулюється робоче визначення та укладається теоретична модель дослідження. У висновках до розділу наводяться основні результати теоретичного аналізу, власне бачення щодо вирішення означеної проблеми як основа для розроблення емпіричного (констатувального) етапу дослідження;

– у другому розділі висвітлюються результати констатувальної частини емпіричного дослідження, що включає, по-перше, опис методики та організації дослідження: його принципів, етапів, окремих процедур (тестування, анкетування, інтерв'ю тощо), кількісну та якісну характеристику вибірки; обґрунтування доцільності використання тих чи інших психодіагностичних методик відповідно до теоретичної моделі дослідження; сутнісну характеристику методичного апарату (рекомендована кількість психодіагностичних методик для магістерської дисертації від трьох до шести). По-друге – представлення отриманих статистичних результатів, їх кількісну та змістову інтерпретацію. Висновки до розділу формулюються лаконічно, але мають засвідчувати актуальність проведення формульованої частини експерименту та позначати проблемні зони, що потребують уваги під час розробки програми формульованого впливу;

– у третьому розділі презентуються результати формульованого етапу дослідження, а саме: аналізуються психологічні умови та засоби розвитку досліджуваного(их) феномену(ів), наводиться їх характеристика (тренінг, корекційно-розвивальна, просвітницька програма, психологічне консультування тощо); обґрунтовується релевантний тип формульованого впливу; розробляється та описується відповідна програма (що реалізується здобувачем освіти на зазначеній у вступі експериментальній базі); описуються результати статистичного аналізу щодо ефективності її запровадження. Висновки до розділу відображають змістову та

організаційну специфіку формувальної частини експерименту, оцінку його якості, результативності та прикладної значущості;

– висновки до магістерської дисертації мають засвідчити досягнення задекларованої в дисертації мети та формулюються як відповідь на вирішення кожного із поставлених у вступі завдань, наприклад: теоретичний аналіз наукових досліджень проблеми засвідчив..., у ході емпіричного дослідження виявлено ..., реалізація тренінгової програми сприяла...

Додатки до магістерської дисертації включають: допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття основного тексту: методики та інструкції, авторські анкети, таблиці статистичних розрахунків, цифрових даних, виводу статистичних програм, ілюстрації допоміжного характеру тощо.

Зверніть увагу! Кваліфікаційна роботи у формі магістерської дисертації передбачає апробацію результатів дослідження у вигляді публікації тез у матеріалах конференції.

3.3 Оформлення кваліфікаційної роботи

Зверніть увагу! Даний мануал може використовуватися як приклад для оформлення кваліфікаційної роботи, оскільки у частині оформлення основного тексту, заголовків, змісту, таблиць, цитувань та внутрішньотекстових посилань, списку використаних джерел та їх опису, додатків він відповідає вимогам таких матеріалів: ДСТУ 3008:2015 «Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлення» [5], ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень в українській мові» [6], ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» [7], «Міжнародні стилі цитування та посилання в наукових роботах: Методичні рекомендації» [12], а також окремим усталеним нормам.

Оформлення основного тексту та параметри сторінок:

- поля: нижнє, верхнє – 2 см; праве – 1,5 см; ліве – 3 см;
- редактор: MS Word, загальний текст: кегель (розмір) 14, інтервал 1,5, абзац 1,25, вирівнювання за шириною, текст набирається без переносів;
- сторінки кваліфікаційної роботи нумерують наскрізно арабськими цифрами, охоплюючи додатки. Номер сторінки проставляють праворуч у

верхньому куті сторінки без крапки в кінці. На титульному аркуші номер сторінки не ставиться, але вона рахується першою (додаток Б).

Оформлення заголовків. Такі заголовки як «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ» (назви розділів), «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» набираються 14 кеглем, інтервал 1,5, великий регістр, напівжирний, вирівнювання по центру (без абзацу), початок з нової сторінки (у кінці крапка не ставиться), відстань між заголовком і подальшим текстом має становити не менше ніж два міжрядкових інтервали. Назви параграфів та висновки до розділів набираються 14 кеглем, інтервал 1,5, звичайний регістр, напівжирний, з великої літери без крапки в кінці, вирівнювання за шириною (з абзацу), приклад оформлення заголовків наведено в додатку Ж.

Перелік умовних скорочень слів та словосполучень українською мовою формують відповідно до загальних правил, представлених в ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень в українській мові» [6], перелік оформлюється як у мануалі (с. 5).

Оформлення таблиць. Таблиці з цифровим матеріалом подають безпосередньо після тексту, в якому її згадано вперше, або на наступній сторінці обов'язково із зазначенням її номера. На всі таблиці в тексті мають бути посилання, наприклад: (табл. 1.3). Таблиці нумеруються арабськими цифрами підряд у межах розділу, окрім таблиць, що наводяться в додатках. Номер таблиці складається з номера розділу та порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад, «Таблиця 1.3» – третя таблиця першого розділу, «Таблиця А.2» – друга таблиця додатку А. Назву таблиці вказують над таблицею, друкують з великої літери, вирівнюють по центру сторінки. У разі переносу частини таблиці на наступну сторінку над нею з абзацного відступу пишуть: «Продовження таблиці Х.Х» або «Кінець таблиці Х.Х» без повторення її назви. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять (додаток Ж).

Оформлення рисунків. Усі графічні матеріали роботи (діаграми, графіки, схеми, рисунки тощо) повинні мати однаковий підпис «Рис.». Рисунок подають одразу після тексту, де вперше посилаються на нього, наприклад: (рис. 2.1), або якнайближче до нього на наступній сторінці, або за потреби – в додатках. Назву рисунка друкують з великої літери та розміщують під ним посередині рядка. Рисунки нумерують у межах кожного розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках, наприклад «Рис. Б.1 Хххххх» – перший рисунок додатку Б, «Рис. 2.1 Хххххх» – перший рисунок другого розділу (додаток Ж).

Оформлення переліків. Переліки (за потреби) подають у розділах, підрозділах, пунктах. Перед переліком ставлять двокрапку (крім пояснювальних переліків на рисунках). Якщо подають переліки одного рівня підпорядкованості, на які в роботі немає посилань, то перед кожним із переліків ставлять знак «тире».

Оформлення приміток. Примітки в роботі подають у разі потреби пояснень до тексту, таблиць, рисунків, розміщують під основною частиною таблиці (у її межах), 12 кеглем через один міжрядковий інтервал з абзацного відступу з великої літери та крапкою в кінці. Якщо примітка одна, то її не нумерують (у разі декількох приміток – їх нумерують арабськими цифрами), наприклад:

Примітка. Кореляція значуща на рівні * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Посилання в роботі. У тексті кваліфікаційної роботи можна робити посилання на структурні елементи самої роботи та інші джерела. При посиланні на номери розділів, підрозділів, пунктів, позицій переліків, рисунків, формул, таблиць, додатків, обов'язково зазначають їх номери, наприклад: «у розділі 1», «відповідно до таблиці 2.3», «згідно з формулою (3.2)», «(додаток А)», «(рис. 2.1; табл. 2.3)».

Цитування, внутрішньотекстове посилання на літературні джерела, укладання списку використаних джерел здійснюються згідно з ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (додаток Н) [7] або за стилем АРА (American Psychological Association) style (додаток П) [12; 37; 39]. Список використаних джерел розміщується в кінці роботи на окремій сторінці в алфавітному порядку та надає інформацію, необхідну для того, щоб знайти та отримати будь-яке джерело, процитоване в тексті документа. Кожне джерело, процитоване в роботі, має з'явитися в списку використаних джерел, а кожен запис у списку використаних джерел має бути згаданим у тексті роботи. У роботі мають бути посилання на останні видання публікацій.

Бібліографічний опис використаних джерел здійснюється за Національним стандартом України ДСТУ 8302-2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» [7] або за стилем АРА (American Psychological Association) style [12; 37; 39]. Список бібліографічних посилань використаних джерел розміщується в алфавітному порядку.

Оформлення додатків: додатки позначають послідовно великими літерами української абетки, крім літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, ДОДАТОК А, ДОДАТОК Б. Один додаток позначають як ДОДАТОК А. За потреби текст додатків можна поділити на розділи, підрозділи, пункти й підпункти, які треба нумерувати в

межах кожного додатка. Так, перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатка А; Г.3.1 – підрозділ 3.1 додатка Г; Д.4.1.2 – пункт 4.1.2 додатка Д.

Рисунки й таблиці в тексті додатків нумерують у межах кожного додатка, починаючи з літери, що позначає додаток, наприклад, рисунок Б.3 – третій рисунок додатка Б; таблиця А.3 – третя таблиця додатка А; формула (А.1) – перша формула додатка А. Якщо в додатку один рисунок, одна таблиця, одна формула чи одне рівняння, їх нумерують, наприклад, рисунок А.1, таблиця Г.1.

Зразки та приклади оформлення титульного аркуша кваліфікаційних робіт різної форми наведено в додатку Б; індивідуального завдання – у додатку В; анотації (українською, російською, англійською мовами) – у додатку Г; змісту кваліфікаційних робіт різної форми – у додатку Д; вступу – у додатку Е; заголовків, таблиць, рисунків – у додатку Ж; списку використаних джерел, посилань і цитувань – у додатках Н, П; відгуку наукового керівника – у додатку Р; рецензії на кваліфікаційну роботу – у додатку С.

Упорядкована згідно з наведеним переліком кваліфікаційна робота має бути представлена до захисту в твердому переплетенні:

1. Титульна сторінка (додаток Б).
2. Індивідуальне завдання на виконання кваліфікаційної роботи (додаток В).
3. Анотація (додаток Г).
4. Зміст кваліфікаційної роботи (додаток Д).
5. Перелік умовних скорочень (див. с. 5).
6. Основна частина кваліфікаційної роботи (вступ, розділи, висновки, список використаних джерел).
7. Додатки.
8. Відгук наукового керівника (додаток Р, розміщується в окремому файлі, що прошивається разом з усією роботою).
9. Зовнішня рецензія (додаток С, розміщується в окремому файлі, що прошивається разом з усією роботою).
10. Ксерокопії публікацій, якщо вони передбачені (тези, статті розміщуються в окремому файлі, що прошивається разом з усією роботою).

3.4 Підготовка доповіді, презентації

До захисту кваліфікаційних робіт на здобуття освітніх ступенів бакалавра та магістра необхідно підготувати доповідь (її тривалість до 10 хвилин) та презентацію. Важливо коротко й по суті представити основні результати кваліфікаційної роботи, а також відповісти на запитання членів екзаменаційної комісії.

Доповідь за результатами проведеного дослідження повинна бути лаконічною, але при цьому структурованою і відображати всі розділи кваліфікаційної роботи, включаючи практичну та теоретичну частини. Доповідь має бути науковою, добре аргументованою, орієнтованою на фахівців, не перевищувати встановленого регламентом часу. Мова здобувача має бути ясною, грамотною, зрозумілою. Неприпустимим є використання неправильних наголосів, мовних помилок та жаргонних слів. Підготовлену заздалегідь доповідь на захисті небажано читати з листа, краще розповідати її напам'ять, демонструючи підготовленість і впевненість у своїх знаннях. Звичайно, можна іноді підглядати в текст доповіді, але робити це ледь помітно і ненав'язливо.

Перше, з чого починається доповідь – це стандартне привітання членів комісії: «Шановні члени екзаменаційної комісії, вашій увазі пропонуються результати кваліфікаційної роботи на тему ...».

Далі в доповіді мають бути чітко відображені:

– актуальність обраної теми дослідження, ступінь її теоретичного розроблення та практична значущість (актуальність проведеного дослідження є важливою складовою доповіді);

– об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження (об'єктом дослідження є..., предметом дослідження виступає..., мета дослідження полягає в..., для досягнення поставленої мети сформульовані наступні завдання:....);

– виклад основних результатів дослідження (аналіз загально значущих для розкриття теми показників згідно з завданнями дослідження) «перше завдання дослідження передбачало...», «відповідно до другого завдання.....» і т. д.;

– загальні висновки (викладені результати дослідження дозволили нам сформулювати такі висновки:...).

Зазвичай доповідь завершують словами: «Дякую за увагу! Готовий(а) відповісти на ваші запитання!».

Після виступу здобувача члени ЕК можуть задати питання щодо порушених у кваліфікаційній роботі проблем, методів дослідження, отриманих результатів. Комісія не знає всіх тонкощів вашого дослідження. А ваш упевнений тон не залишить у них сумнівів у вашій компетентності! Головне – відразу відповідати на запитання впевнено та зрозуміло і тільки про те, що ви добре знаєте і в чому переконані.

Презентація, що супроводжує доповідь, готується студентом у програмі Microsoft Office Power Point. Вона являє собою ілюстративний матеріал, коротко відображає зміст доповіді, може бути представлена у вигляді малюнків, схем, таблиць, графіків та діаграм, які повинні наочно доповнювати і підтверджувати викладений матеріал.

Презентація до виступу на захисті кваліфікаційної роботи зазвичай не повинна перевищувати 12-15 слайдів. Тло слайдів презентації бажано обрати одне для всієї презентації. Можна скористатися шаблонами, які містить програма. Бажано, щоб кольори схем, діаграм, малюнків були яскравішими за тло, а отже краще використовувати світле тло з невеликою кількістю декоративних елементів. Бажано не використовувати складних прописних шрифтів, їх розмір має бути не менше ніж 20-22 пт. В одному слайді доцільно розміщувати не більше ніж 10-12 рядків тексту.

Презентація до виступу має таку структуру:

- перший слайд – назва закладу, назва роботи, ПІБ студента, наукового керівника);
- короткий теоретичний вступ (указати, хто займався досліджуваною проблемою, які підходи вироблені) (1-2 слайди);
- мета та завдання дослідження (1 слайд);
- характеристика вибірки (1-2 слайди);
- методи та методики дослідження (1 слайд);
- аналіз результатів дослідження (5-7 слайдів);
- висновки (1-2 слайди).

4 КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

4.1 Основні етапи підготовки кваліфікаційної роботи до захисту, взаємодія з науковим керівником

Підготовка кваліфікаційної роботи здобувачем вищої освіти здійснюється під керівництвом викладача кафедри психології та особистісного розвитку (далі – Кафедри) – наукового керівника.

Студент обирає наукового керівника, виходячи з власних побажань і з урахуванням наукової спеціалізації та професійних інтересів викладачів Кафедри. Здобувачу вищої освіти потрібно якомога раніше визначитися та отримати усну згоду викладача на керівництво кваліфікаційною роботою.

Студент обирає тему кваліфікаційної роботи на власний розсуд зі списку підготовленого на Кафедрі, або за домовленістю з науковим керівником. Обрана студентом і узгоджена з керівником тема кваліфікаційної роботи розглядається на засіданні Кафедри та затверджується відповідним протоколом.

Корегування теми кваліфікаційної роботи (з урахуванням проміжних результатів дослідницької роботи та / або результатів попереднього захисту) відбувається за письмовою заявою наукового керівника завідувачу Кафедри. Уточнена тема обговорюється на засіданні Кафедри та затверджується відповідним протоколом не пізніше ніж за місяць до захисту кваліфікаційної роботи.

Науковий керівник надає консультації (за попередньою домовленістю) з широкого кола питань щодо обраної здобувачем теми, формулює зауваження та пропозиції до її змісту, оформлення, ходу та термінів виконання, а також норм і правил академічної доброчесності, відповідальності за їх порушення, порядку перевірки кваліфікаційної роботи на плагіат тощо.

Здобувач вищої освіти ретельно дотримується норм та правил академічної доброчесності при підготовці кваліфікаційної роботи, періодично (у терміни, узгоджені з науковим керівником) інформує наукового керівника про хід виконання кваліфікаційної роботи, отримує консультації щодо проблемних питань, які в нього виникають, відповідально ставиться до зауважень, рекомендацій та порад наукового керівника, своєчасно виконує надані рекомендації, усуває зауваження.

Після усунення всіх зауважень наукового керівника студент завершує оформлення кваліфікаційної роботи та подає її керівнику для підсумкової перевірки на предмет відповідності встановленим вимогам. За умови, що робота належно виконана, науковий керівник допускає її до попереднього захисту. На попередній захист кваліфікаційна робота подається в роздрукованому та завершеному вигляді.

Попередній захист проводиться не пізніше ніж за 4 тижні до захисту кваліфікаційної роботи відповідно до затвердженого Кафедрою плану-графіка. Попередній захист здійснює комісія, яка призначається завідувачем Кафедри. За наявності несуттєвих недоліків комісія встановлює терміни для їх виправлення. Кваліфікаційна робота, що успішно пройшла попередній захист і допущена до захисту, є завершеною роботою, що відповідає вимогам, прошивається у тверду обкладинку та передається науковому керівнику для надання письмового відгуку.

Перевірка кваліфікаційної роботи на плагіат здійснюється відповідно до Положення про академічну доброчесність у ДЗВО «Університет менеджменту освіти» [17], її порядок регламентується наказом ректора ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Після ознайомлення з повним текстом кваліфікаційної роботи науковий керівник готує відгук за визначеною формою (додаток Р), у якому дає загальну оцінку всієї роботи, зазначає сильні її сторони, відповідність вимогам щодо оформлення, формулює зауваження та рекомендації щодо допуску на захист.

Упорядкована кваліфікаційна робота (підрозділ 3.3) подається студентом на Кафедру в установлений термін (не пізніше 10 днів до захисту). На підставі рішення Кафедри її завідувач підписує рекомендацію про допуск кваліфікаційної роботи до захисту.

Зверніть увагу! Сучасне програмне забезпечення та онлайн технології дозволяють перевіряти тексти на плагіат, але кожен варіант має свої переваги та недоліки [26]. Тому наводимо стислий огляд доступних ресурсів, який стане в нагоді при підготовці кваліфікаційної роботи та її попередній самоперевірці студентом на плагіат (додаток Т). Також радимо уважно ознайомитися з законодавчими та регуляторними нормами академічної доброчесності [17; 20; 25; 29]; підрозділом 1.2 «Норми та принципи академічної доброчесності» даного мануалу; порадами фахівців щодо етичних норм академічної доброчесності та правил коректного цитування (додаток У) [1;15; 33].

4.2 Порядок захисту кваліфікаційної роботи

Порядок захисту кваліфікаційних робіт визначається Положенням про атестацію здобувачів вищої освіти та екзаменаційну комісію ДЗВО «Університет менеджменту освіти», що передбачає наступне:

- захист робіт здобувачів проводиться на відкритому засіданні ЕК за участю не менше половини її складу та присутності голови;

- на одному засіданні ЕК плануються, як правило, захисти не більше 12 робіт здобувачів вищої освіти, тривалість захисту однієї роботи становить не більше 0,5 години;

- регламент захисту включає: оголошення секретарем ЕК прізвища, імені та по батькові здобувача вищої освіти, теми кваліфікаційної роботи; доповідь здобувача вищої освіти (до 10 хвилин) у довільній формі про сутність роботи, основні наукові рішення, отримані результати та ступінь виконання завдання (можуть використовуватися різні форми візуалізації доповіді та технічні засоби: слайди, мультимедійні проектори, аудіо-, відеоапаратура тощо); відповіді на запитання членів ЕК; оголошення голови ЕК про закінчення захисту;

- при проведенні захисту атестаційної роботи кожний член ЕК оцінює її якість та якість її захисту за 100-бальною шкалою згідно з критеріями оцінювання;

- після закінчення захисту, на закритому засіданні ЕК, підраховується середній бал оцінок членів ЕК, який вноситься до протоколу та переводиться до оцінок шкал (національної та ЄКТС), які також вносяться до протоколу. Рішення ЕК про оцінку результатів захисту кваліфікаційних робіт, а також про видачу випускникам дипломів (дипломів з відзнакою), отримання відповідного ступеня вищої освіти та здобуття певної кваліфікації приймається на закритому засіданні ЕК відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів ЕК;

- здобувача вищої освіти, який за результатами атестації отримав незадовільну оцінку або не атестований із будь-яких причин, відраховують із Університету як такого, що закінчив повний теоретичний і практичний курс навчання, але не пройшов випускової атестації, з правом повторної атестації впродовж трьох років. Йому видають академічну довідку встановленого зразка. Рішення щодо можливості подання здобувачем на повторний захист тієї самої кваліфікаційної роботи з доопрацюванням чи опрацювання нової теми, визначеної відповідною кафедрою, виносить ЕК;

- повторну атестацію особи здійснюють на компенсаційній основі за винятком випадків неявки на атестацію або непредставлення кваліфікаційної роботи на захист із поважних причин, підтверджених документально;

- повторне проведення атестації здобувачів вищої освіти з метою підвищення оцінки не дозволяється;

- якщо здобувач вищої освіти не з'явився на засідання ЕК для захисту кваліфікаційної роботи, то в протоколі ЕК відзначають, що він не атестований у зв'язку з неявкою на засідання ЕК. У випадках, які унеможливають присутність здобувача вищої освіти з поважних причин на захисті кваліфікаційної роботи, йому може надаватися дозвіл (за заявою) на проходження випускної атестації в дистанційній формі on-line [18; с. 13–15].

4.3 Система та критерії оцінювання кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота оцінюється в балах за національною шкалою та шкалою ЄКТС (відповідно до табл. 2.3). Загальна оцінка є сумою балів, які вис- тавлені членами ЕК під час захисту кваліфікаційної роботи, за такими критеріями:

- уміння поставити проблему та обґрунтувати її актуальність; рівень опрацювання теми, повнота її розкриття; повнота аналізу літературних джерел; методологічна грамотність, адекватність застосованих методів дослідження; валідність досліджуваної вибірки; якість інтерпретації та аналізу отриманих результатів; відповідність висновків меті та завданням дослідження та їх коректність; творчий підхід; самостійність, оригінальність; висновки та зауваження наукового керівника кваліфікаційної роботи, зазначені в його відгуку, зауваження та рекомендації зовнішнього рецензента – до 50 балів;

- мовне оформлення та володіння стилем наукового викладу – до 10 балів;

- відповідність та акуратність оформлення усіх складових кваліфікаційної роботи – до 10 балів;

- змістовність доповіді, слайдова презентація з використанням засобів унаочнення на захисті – до 20 балів;

- правильність, чіткість та аргументованість відповідей на запитання членів ЕК – 10 балів.

5 ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ДО АТЕСТАЦІЇ: ПОРАДИ СТУДЕНТАМ

Психологічна підготовка до атестації включає в себе три основних етапи: попередня підготовка, налаштування безпосередньо перед виступом і самоконтроль під час виступу.

Попередня підготовка, у першу чергу, передбачає «озброєння» всім необхідним: оформлена, упорядкована за всіма правилами та прошита кваліфікаційна робота, роздрукований текст доповіді, флешка з презентацією (яка відкривається на кафедральному комп'ютері!). Якщо чогось не буде вистачати, це створить додатковий дискомфорт перед виступом і підсвідомо може налаштувати на невдачу.

Бажано за кілька днів до захисту прочитати доповідь уголос: спочатку на самоті, а потім перед близькими чи добре знайомими людьми. Добре, якщо ваша репетиція пройде безпосередньо в тому залі, де буде проходити захист.

Читати доповідь потрібно спокійно, упевнено, чітко промовляючи слова. Домогтися цього ефекту можна, потренувавшись перед дзеркалом. Також важливо укластися у відведений для доповіді час (до 10 хвилин). Репетиція, а може, й не одна, допоможе вам у цьому.

Безпосередня підготовка до захисту зводиться до зняття стресового стану, почуття хвилювання, страху, що виражається в прискореному серцебитті, у відчутті сухості в роті і навіть спастичних болях у животі. Виступ перед публікою – це завжди протиставлення індивіда суспільству, однієї людини – групі, й тому сприймається як своєрідна загроза виживанню.

Але приймати заспокійливий засіб перед захистом – найпоширеніша помилка. Перевищити необхідну дозу ліків дуже легко, і це може запустити гальмівні процеси в корі головного мозку та вплинути на виступ. Краще заздалегідь ознайомитися з техніками різкої зміни дихання та практикувати їх. Вони гарантовано заспокоюють людину навіть без допомоги заспокійливих засобів. Спробуйте опанувати нижченаведені техніки та скористатися будь-якою з них безпосередньо перед захистом.

Класичне дихання «різкий видих – глибокий вдих»: достатньо виконати пару разів – він знімає надлишок напруги в грудній клітині, заспокоюючи людину.

Подвійний «вдих – видих». Суть прийому – порційна подача повітря в легені. Схема дихання: вдих-вдих, видих-видих (нагадує спазматичне схлипування, але без ривків).

Вдих і видих із короткими паузами (метод «повітряної кульки»). Людина вдихає повітря, потім робить паузу, знову вдихає і так до межі можливого. Видих – за тією ж аналогією.

Дихання «по квадрату»: тривалість паузи між вдихом і видихом повинна займати 4-7 секунд. Людина сама вибирає необхідну кількість секунд, дотримуючись їх протягом однієї сесії дихання. Орієнтовний час вправи – 5 хвилин.

Також можна використовувати ефективні вправи на самопрограмування та відволікання.

Самопрограмування. Згадайте ситуацію, коли ви справлялися зі складним завданням, заздалегідь підготуйте текст, для посилення ефекту можна використовувати фразу «саме сьогодні»: «саме сьогодні все складається якнайкраще»; «саме сьогодні я впевнений і спокійний»; «саме сьогодні в мене все вийде»; «мій внутрішній світ – мій помічник». Подумки повторюйте текст декілька разів.

Вправа «Інвентаризація». Чекаючи своєї черги на виступ, щоб зняти хвилювання, озирніться навколо та уважно огляньте приміщення, в якому ви перебуваєте. Звертайте увагу на найдрібніші деталі, навіть якщо ви їх добре знаєте. Повільно, не кваплячись, подумки переберіть усі предмети один за одним у певній послідовності, загострюючи увагу на кольорах предметів. Постарайтеся повністю зосередитися на цій «інвентаризації». Повторюйте подумки самому собі: «Коричневий письмовий стіл, біла скатертина на столі, синя ваза для квітів» і т. д. Зосередьтеся на кожному окремому предметі – це відволіче вас від внутрішньої стресової напруги, спрямовуючи увагу на раціональне сприйняття навколишнього середовища.

Якщо жоден із перерахованих вище способів не допоміг, під час очікування виступу якомога сильніше стискайте і розслабляйте пальці ніг – полегшення настане через пару хвилин. Інший варіант – непомітно сильно стиснути мочку будь-якого вуха, це швидко призводить до тями, знижуючи рівень страху.

Самоконтроль у процесі виступу – найвідповідальніший етап, оскільки може звести нанівець усю попередню роботу. Краще почати свій виступ з привітання, що супроводжується щирою посмішкою, – це допоможе заручитися підтримкою до себе людей та зніме напругу. Посміхайтесь так, наче це радісний

момент у вашому житті: ви підійшли до завершення навчання. Слова вітання можуть бути приблизно такими: ««Шановні члени екзаменаційної комісії, шановні присутні, дозвольте представити результати кваліфікаційної роботи на тему.....»

Якщо під час доповіді допущено незначну помилку, рекомендується не загострювати на ній увагу і продовжувати виступ. У деяких ситуаціях незначні помилки в промові можуть не помітити, тому не потрібно через це надто переживати та фокусуватися на них.

Якщо під час виступу ви відчуваєте сухість у роті, секрет простий – випийте води кімнатної температури, яку заздалегідь приготуйте та візьміть із собою. Але є ще один дієвий спосіб, як без води впоратися з сухістю в роті під час виступу. Для цього потрібно кінчиком язика потерти верхнє небо там, де починається ріст зубів. Так ви стимулюєте слинні залози, і в результаті починає виділятися слина. Спробуйте зробити це непомітно для оточуючих.

Щоб зменшити хвилювання під час виступу, уявіть, що люди котрі сидять навпроти вас у комісії, – ваші давні хороші друзі, з якими ви давно не бачилися. Це допоможе ментально заспокоїтися та відповідати на запитання легко та впевнено.

Подбайте також про те, щоб ваш зовнішній вигляд вселяв упевненість, постарайтеся виглядати перед учасниками комісії елегантно та не дуже яскраво. Ідеально, якщо ви вдягнете діловий костюм. Одяг повинен бути зручним, не тиснути, не натирати, не бути надто теплим – це одна з необхідних умов для того, щоб розслабитися під час виступу.

Важливо розуміти, що члени екзаменаційної комісії не прагнуть і не зацікавлені в тому, щоб «завалити» студента.

І наостанок: завжди пам'ятайте «Молитву про спокій духу»:

Боже, дай мені розум і душевний спокій, щоб змиритися з тим, чого я не можу змінити; силу, аби змінити те, що можу і мудрість відрізнити одне від другого.

Блаженний Климентій Шептицький

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна доброчесність: інформаційний бюлетень // Сторінки Євгена Ніколаєва : веб-сайт. URL: <https://www.skeptic.in.ua/bulletin/> (дата звернення 12.01.2020).
2. Брюховецька О. В. Психологія професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів : монографія. К. : Інтерсервіс, 2018. 360 с.
3. Гусев А. І. Світоглядні основи медіації в контексті українських реалій: огляд та перспективи засвоєння // Збірник статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння», 2019. С. 109–114.
4. Діденко М. С. Дослідження психологічних особливостей розвитку професійно значущих якостей майбутніх менеджерів організацій // Організаційна психологія. Економічна психологія. №1(12), 2018. С. 26–36.
5. ДСТУ 3008:2015. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання Нац. стандарт України [Чинний від 07.01.2016]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. (Інформація та документація) URL: <https://metrology.com.ua/ntd/skachat-dstu-gost-gost-r/gost/dstu-3008-2015/> (дата звернення 15.01.2020).
6. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація). URL: <https://metrology.com.ua/ntd/skachat-dstu-gost-gost-r/dstu/dstu-3582-2013/> (дата звернення 17.01.2020).
7. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. [Чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с. (Інформація та документація) URL: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=1806 (дата звернення 12.01.2020).
8. Инжиевська Л. А. Арткорекційна програма для майбутніх психологів та особливості її реалізації в умовах післядипломної освіти // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін] ; голов. ред. В. В. Олійник. К., 2017. Вип. 4/5(33/34). С. 49–57.
9. Кримлова Ю. М. Модель психологічної готовності юнаків до подолання кризових ситуацій // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. ; НАПН України,

Ун-т менедж. освіти ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін] ; голов. ред. В. В. Олійник. – Київ, 2016. Вип. 2(31). С. 50–60.

10. Лушин П. В. Экологичная помощь личности в переходный период: экофасилитация : монография. Киев, 2013. 296 с.

11. Лушин П. В. Хаос и неопределенность: от страдания – к росту и развитию : монография. Киев, 2017. 144 с.

12. Міжнародні стилі цитування та посилання в наукових роботах : методичні рекомендації / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець ; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» ; Українська бібліотечна асоціація. Електронні текстові дані (1 файл: 278,97 Кбайт). Київ : УБА, 2016. 117 с. Назва з екрана. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/18681> (дата звернення 12.01.2020).

13. На допомогу аспіранту та викладачу // ДЗВО «УМО» НАПН України : веб-сайт. URL: <http://umo.edu.ua/postgraduate-postdoctoral/dopoga-aspirantu> (дата звернення 14.01.2020).

14. Наумовець А. Г. Ви віч-на-віч з аудиторією. Дещо про «технологію» підготовки наукових доповідей, популярних лекцій, дисертаційних промов і конкурсних проєктів. К. : Академперіодика, 2010. 64 с. URL: http://ifbg.org.ua/~files/books/Naumovec_-_Vy_vich_na_vich_z_audytoryeyu.pdf (дата звернення 06.01.2020).

15. Ніколаєв Є. Б. Як мені писати без академічного плагіату? Академічна доброчесність. Інформаційний бюллетень. Вип. № 1. 2019 р. URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/Integrity-bulletin-01.pdf> (дата звернення 11.01.2020).

16. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с. URL: <http://uk.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/ck-pravo/naykov-ctul-ykr-mova.pdf> (дата звернення 12.01.2020).

17. Положення про академічну доброчесність у ДЗВО «Університет менеджменту освіти» : затв. прот. Вченої ради ДЗВО «УМО» від 29 січ. 2020 р. № 1. URL: <http://umo.edu.ua/vnutrishni-normativni-dokumenti> (дата звернення 30.01.2020).

18. Положення про атестацію здобувачів вищої освіти та екзаменаційну комісію ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» : затв. прот. Вченої ради ДВНЗ «УМО» від 20 груд. 2017 р. № 9. URL: <http://umo.edu.ua/vnutrishni-normativni-dokumenti> (дата звернення 05.01.2020).

19. Положення про організацію освітнього процесу в ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» : затв. прот. Вченої ради ДВНЗ «УМО» від 18 лист. 2015. № 8. URL: <http://umo.edu.ua/vnutrishni-normativni-dokumenti> (дата звернення 05.01.2020).

20. Про вищу освіту : Закон України від 01 черв. 2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/paran65> (дата звернення 28.01.2020).

21. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабміну України від 23 січ. 2011 р. № 1341. Дата оновлення 25.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення 28.01.2020).

22. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 24 квіт. 2019 р. № 565. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/64410/ (дата звернення 28.01.2020).

23. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 24 квіт. 2019 р. № 564. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/64412/ (дата звернення 28.01.2020).

24. Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 01 лип. 2016 р. № 600. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/51506/ (дата звернення 28.01.2020).

25. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 28.01.2020).

26. Про унесення змін до методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти : наказ М-ва освіти і науки від 01.10.2019 р. № 1254. URL: http://edu-mns.org.ua/img/news/8635/NakMON_1254_19.pdf (дата звернення 28.01.2020).

27. Програмне забезпечення для перевірки наукових текстів на плагіат: інформаційний огляд / авт.-уклад.: А. Р. Вергун, Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова ; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016. Електрон. вид. – 1 електрон. опт. диск (CD ROM). 36 с. ISBN 978-966-97569-4. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/programs/academ_integrety/Academ_3_1_2_red3.pdf (дата звернення 11.01.2020).

28. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія : Львів : Вид-тво Львівської політехніки, 2014. 168 с.

29. Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо) : лист М-ва освіти і науки України від 15 серп. 2018 р. № 1/11-8681. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/61647/ (дата звернення 11.01.2020).

30. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Добко Т. та ін. ; за заг. ред. Калашнікової С. та Лугового В. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с.

31. Сухенко Я. В. Семантичний диференціал для оцінки освітньої траєкторії особистості // Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Серія: Психологія. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 24(1). С. 320–342.

32. Ткачук О. В., Наконечна Л. Б. Сучасне українське наукове мовлення : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2018. 160 с.

33. Умберто Е. Як написати дипломну роботу: Гуманітарні науки / пер. за ред. О. Глотова. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 224 с.

34. Хілько С. О. Програма формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів та аналіз її ефективності // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Т. 2, вип. 5. С. 114–119. (Сер. «Психологічні науки»).

35. Чаусова Т. В. Особливості формування мотиваційної сфери навчання підлітків // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.] ; голов. ред. В. В. Олійник. – Київ, 2018. Вип. 6 (35). С. 121–31.

36. Шевченко С. В. Сучасні уявлення про феномен довіри до себе // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти ; голов. ред. В. В. Олійник ; редкол. О. Л. Ануфрієва [та ін.]. Київ : АТОПОЛ ГРУП, 2015. Вип. 15(28). С. 264–275.

37. APA Style // American Psychological Association : веб-сайт. URL: <https://apastyle.apa.org/> (дата звернення 10.01.2020).

38. Psychology Master's Thesis Collection // California State University, Northridge. ScholarWorks Open Access Repository : веб-сайт URL: <http://scholarworks.csun.edu/handle/10211.2/890> (дата звернення 08.01.2020).

39. Publication manual of the American Psychological Association Seventh Edition / American Psychological Association. Washington D.C. : Author, 2019. 428 p.

ДОДАТОК А
**НОРМАТИВНИЙ ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ І МАГІСТРІВ
 ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»**

Таблиця А.1

**Співвідношення нормативного змісту підготовки бакалаврів і магістрів
 за спеціальністю 053 «Психологія»**

Нормативний зміст підготовки бакалаврів у термінах результатів навчання	Нормативний зміст підготовки магістрів у термінах результатів навчання
ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.	
ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ у контексті професійних завдань.	
ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.	ПР1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. ПР12. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.
ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел. ПР5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги. ПР6. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження	ПР2. Уміти організовувати та проводити психологічне дослідження із застосуванням валідних та надійних методів.
ПР7. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки	ПР3. Узагальнювати емпіричні дані та формулювати теоретичні висновки. ПР4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.
ПР8. Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для фахівців і нефахівців	ПР7. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях.

Кінець таблиці А.1

<p>ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання</p>	<p>ПР13. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.</p>
<p>ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.</p>	
<p>ПР11. Складати та реалізовувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.</p> <p>ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів тощо відповідно до вимог замовника.</p>	<p>ПР5. Розробляти: програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.</p> <p>ПР6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.</p>
<p>ПР13. Взаємодіяти, вступати в комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.</p>	
<p>ПР14. Ефективно виконувати різні ролі в команді в процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.</p>	
<p>ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.</p>	<p>ПР8. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації.</p>
<p>ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.</p>	<p>ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності [23].</p>
<p>ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності [22].</p>	

ДОДАТОК Б
ЗРАЗКИ ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНИХ АРКУШІВ

Б.1 Зразок оформлення титульного аркушу кваліфікаційної роботи бакалавра / магістра у формі дипломної роботи

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра психології та особистісного розвитку

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри ПОР
_____ П. В. Лушин
(підпис)
«__» _____ 2020 р.
(дата)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ
У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

**Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавр / магістр**

Галузь знань: 05 – Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність: 053 – Психологія
Спеціалізація / освітня програма: «Психологія»

Здобувача вищої
освіти ПБ -19-Д2

(підпис)
Андрієнко Ольги Володимирівни

Науковий керівник
к. психол. н., доцент

(підпис)
Хілько Світлана Олександрівна

Київ
2020

Б.2 Зразок оформлення титульного аркушу кваліфікаційної роботи бакалавра / магістра у формі наукової доповіді за сукупністю статей

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра психології та особистісного розвитку

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ

завідувач кафедри ПОР

_____ П. В. Лушин

(підпис)

« ____ » _____ 2020 р.

(дата)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ
У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

**Наукова доповідь за сукупністю статей
на здобуття освітнього ступеня бакалавр / магістр**

Галузь знань: 05 – Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 – Психологія

Спеціалізація / освітня програма: «Психологія»

Здобувача вищої
освіти ПБ -19-Д2

_____ (підпис)

Андрієнко Ольги Володимирівни

Науковий керівник
к. психол. н., доцент

_____ (підпис)

Хілько Світлана Олександрівна

Київ
2020

Б.3 Зразок оформлення титульного аркушу кваліфікаційної роботи у формі магістерської дисертації

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра психології та особистісного розвитку

«На правах рукопису»
УДК _____

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри ПОР
_____ П. В. Лушин
(підпис)
«__» _____ 2020 р.
(дата)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ
У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

**Магістерська дисертація
на здобуття освітнього ступеня магістр**

Галузь знань: 05 – Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність: 053 – Психологія
Спеціалізація / освітня програма: «Психологія»

Здобувача вищої
освіти ПБ -19-Д2

(підпис)

Андрієнко Ольги Володимирівни

Науковий керівник
к. психол. н., доцент

(підпис)

Хілько Світлана Олександрівна

Київ
2020

ДОДАТОК В
**БЛАНК ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ НА
 КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
 ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
 НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПСИХОЛОГІЇ
Кафедра психології та особистісного розвитку

ЗАТВЕРДЖЕНО

завідувач кафедри ПОР

_____ П. В. Лушин

(підпис)

«__» _____ 2020 р.

(дата)

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

здобувача вищої освіти _____

 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: _____

_____ затверджена Наказом по Університету від «__» _____ 20__ р. № _____

2. Термін здачі закінченої роботи «__» _____ 20__ р.

3. Цільова постановка й загальний напрямок кваліфікаційної роботи: _____

Об'єкт дослідження: _____

4. Структура й зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, який необхідно опрацювати):

5. Календарний план виконання роботи

№	Назва частин та етапи роботи	Термін виконання	
		за планом	фактично
	Вивчення літературних джерел, складання бібліографії		
	Написання першого теоретичного розділу/статті		
	Написання другого емпіричного розділу/статті		
	Написання третього прикладного розділу/статті		
	Оформлення кваліфікаційної роботи, доповіді		
	Передзахист кваліфікаційної роботи		
	Нормоконтроль, одержання відгуку та рецензії, подання роботи на кафедрі		
	Захист кваліфікаційної роботи		

6. Дата видачі завдання «__» _____ 20__ р.

7. Термін роботи ЕК _____

Керівник кваліфікаційної роботи _____
 (підпис) (ініціали, прізвище)

Завдання прийняв до виконання _____
 (підпис) (ініціали, прізвище)

ДОДАТОК Г
ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ АНОТАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

Микитенко Л. М. Психологічні особливості формування індивідуального стилю керівництва в загальноосвітніх навчальних закладах. – Рукопис.

В кваліфікаційній роботі на основі теоретичного аналізу розкрито сутність та визначено психологічні особливості формування індивідуального стилю керівництва в загальноосвітніх навчальних закладах та визначено психологічні особливості його формування на прикладі середньої школи в Закарпатській області. Розроблено та апробовано програму психологічної підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо формування індивідуального стилю керівництва, надано методичні рекомендації з метою уникнення конфліктів в колективі.

Ключові слова: стиль керівництва, індивідуальний стиль керівництва, психологічні особливості керівника, психологічний клімат колективу, міжособистісні стосунки в колективі, спілкування, конфлікт.

АННОТАЦИЯ

Микитенко Л. М. Психологические особенности формирования индивидуального стиля руководства в общеобразовательных учебных заведениях. – Рукопись.

В квалификационной работе на основе теоретического анализа раскрыта сущность и определены психологические особенности формирования индивидуального стиля руководства в общеобразовательных учебных заведениях на примере средней школы в Закарпатской области. Разработана и апробирована программа психологической подготовки руководителей общеобразовательных учебных заведений по формированию индивидуального стиля руководства, даны методические рекомендации во избежание конфликтов в коллективе.

Ключевые слова: стиль руководства, индивидуальный стиль руководства, психологические особенности руководителя, психологический климат коллектива, межличностные отношения в коллективе, общение, конфликт.

ABSTRACT

Mikitenko L. Psychological features of formation of individual style of leadership in secondary schools. – Manuscript.

The thesis deals with the theoretical analysis of psychological characteristics of formation of personal leadership style in secondary schools of Transcarpathian region. The program of psychological training of managers of secondary schools has been elaborated, and verified. The author also provides the guidelines for the managers to avoid and cope with conflicts in the team.

Keywords: leadership style, individual style of leadership in secondary schools, the psychological characteristics of the educational manager, psychological climate of the team, interpersonal relationships in the team, communication, conflict.

ДОДАТОК Д
ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ ЗМІСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ
РІЗНИХ ФОРМ

Д.1 Приклад оформлення змісту дипломної роботи на здобуття
освітнього ступеня бакалавра / магістра¹

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	8
1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	10
2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	20
3 ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	30
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	47

¹ За потреби в розділах дипломної роботи можуть виділятися підрозділи: 1.1, 1.2 і т. д.

Д.2 Приклад оформлення змісту наукової доповіді за сукупністю статей на здобуття освітнього ступеня бакалавра / магістра

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
1 АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ	8
2 АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ	9
3 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	11
4 МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	11
5 ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	12
5.1 Результати теоретичного аналізу проблеми розвитку толерантності у майбутніх психологів	12
5.2 Результати емпіричного дослідження особливостей розвитку толерантності у майбутніх психологів	14
5.3 Прикладні результати дослідження проблеми розвитку толерантності у майбутніх психологів	16
ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ	18
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	20
ДОДАТОК А	22
ДОДАТОК Б	...
ДОДАТОК В	...

Д.3 Приклад оформлення змісту магістерської дисертації на здобуття освітнього ступеня магістра

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	11
1.1. Науково-теоретичні підходи до вивчення феномену толерантності	11
1.2. Розвиток толерантності майбутнього психолога як запорука його професійної успішності	18
1.3. Психологічні чинники розвитку толерантності у майбутніх психологів	25
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	32
2.1. Методика та організація дослідження психологічних особливостей розвитку толерантності у майбутніх психологів	32
2.2. Аналіз результатів дослідження психологічних особливостей розвитку толерантності у майбутніх психологів	42
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА АПРОБАЦІЯ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	53
3.1. Психологічні засоби розвитку толерантності у майбутніх психологів	60
3.2. Тренінгова програма з розвитку толерантності у майбутніх психологів	72
3.3. Аналіз результатів упровадження тренінгової програми з розвитку толерантності у майбутніх психологів	79
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	84

ДОДАТОК Е

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ВСТУПУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зазначається сутність наукової проблеми або завдання, формулюється доцільність та важливість роботи при вирішенні конкретних проблем для розвитку соціальної та поведінкової галузі науки чи практики. Окреслюється недостатність вивчення окремих аспектів проблеми та обґрунтовується необхідність її додаткового вивчення.

Ступінь розробленості проблеми. Зазначаються вітчизняні та зарубіжні науковці, які досліджували окремі аспекти досліджуваної проблеми, їх основні позиції, наукові здобутки. Прізвища науковців подають в алфавітному порядку, наприклад: *Д. Леонтєєв, П. Лушин, С. Максименко та ін..*

Мета дослідження. Формулюється у вигляді запланованого наукового результату дослідження і за змістом узгоджується із темою роботи. Доцільно застосовувати такі висловлювання: *«Визначити...», «Виявити...», «З'ясувати...», «Довести...», «Розробити та апробувати...».* Не слід писати *«Вивчення...»* і *«Дослідження...»*, оскільки ці слова відповідають засобу досягнення мети, а не самій меті.

Завдання дослідження – це покроковий алгоритм досягнення мети, де відображено загальну послідовність просування дослідника до її виконання. Завдання дослідження мають включати теоретичні і практичні аспекти роботи (теоретичний аналіз наукової літератури, емпіричне дослідження, розробка й апробація тренінгової програми, методичні рекомендації). Їх опис формулюють через дієслово у вигляді стислих і конкретних тез: *«Проаналізувати...», «Емпірично дослідити», «Виявити», «Визначити...», «Описати...», «Обґрунтувати...», «Довести...», «Досягти...», «З'ясувати...», «Охарактеризувати...», «Провести...», «Розкрити...», «Розробити й апробувати...».*

Об'єкт дослідження – це обране для вивчення психічне явище, що породжує проблемну ситуацію (психічні стани, процеси, властивості, особливості діяльності тощо).

Предмет дослідження – це те, на що спрямований процес пізнання дослідника в межах об'єкта, тобто його частина чи окремий аспект. Об'єкт і предмет

дослідження, як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне і часткове. Зазвичай формулювання предмету дослідження співпадає з формулюванням теми кваліфікаційної роботи.

Методи дослідження. Перераховуються використані у кваліфікаційній роботі наукові методи дослідження (теоретичні, емпіричні, статистичні) та змістовно відзначається, що саме досліджувалося кожним методом.

База дослідження. Надається інформація про базу проведення експерименту і кількість досліджуваних (їх розподіл за такими характеристиками як вік, стать, професія тощо).

Наукова новизна (для кваліфікаційної роботи у формі магістерської дисертації та дипломної роботи магістра). Представляються основні наукові положення з обов'язковою вказівкою на відмінності одержаних результатів від відомих раніше. Для формулювання наукової новизни використовують такі вирази: «Уперше обґрунтовано...», «Уперше отримано...», «Удосконалено...», «Сформульовано положення...», «Подальшого розвитку набули...», «Розроблено методичні підходи ... що відрізняються від...», «Розширено наукове уявлення щодо...».

Практичне значення отриманих результатів. Надаються відомості про практичне використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання.

Структура та обсяг роботи. Перераховуються усі структурні елементи кваліфікаційної роботи із зазначенням про обсяг, кількість розділів, рисунків, таблиць, списку використаних джерел, додатків. Наприклад:

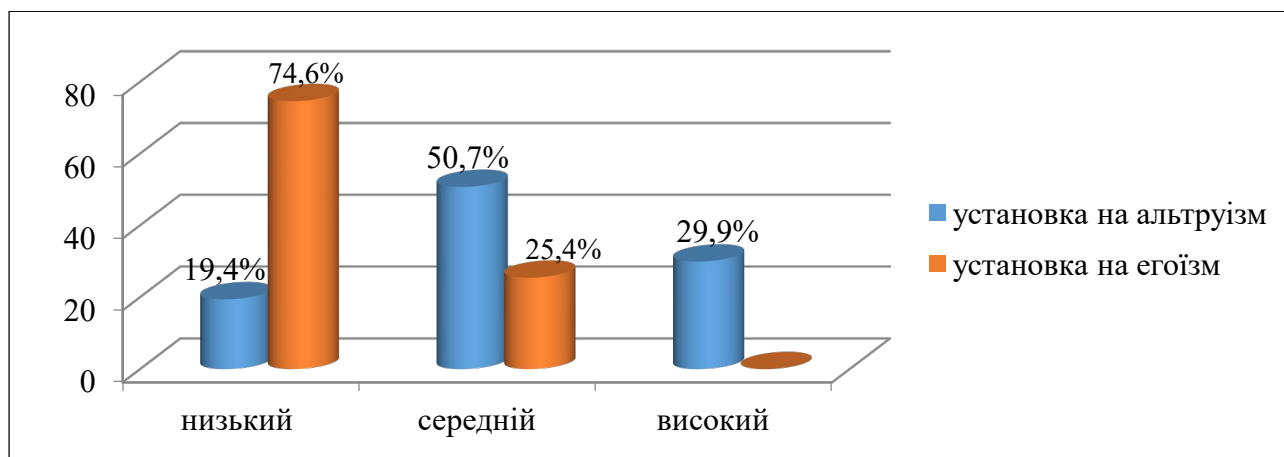
Робота складається зі вступу, __ розділів, висновків, списку використаних джерел (__ джерел, у тому числі __ – іноземною мовою) та додатків на __ сторінках. Повний обсяг роботи становить __ сторінок, основний зміст викладено на __ сторінках. Робота містить __ таблиць і __ рисунків.

ДОДАТОК Ж
ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ ЗАГОЛОВКІВ, ТАБЛИЦЬ, РИСУНКІВ

РОЗДІЛ 1

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ В
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

**1.1 Науково-теоретичні підходи до вивчення феномену
толерантності в психолого педагогічних дослідженнях**

**Рис. 2.1 Рівні сформованості соціально-психологічних установок
«альтруїзм», «егоїзм» у підлітків**

Таблиця 1.3

Психологічні особливості розвитку емпатії у психологів різної статі

Стать	Рівні емпатії досліджуваних, у %			
	дуже низький	занижений	середній	дуже високий
Жінки	–	47,4	50	2,6
Чоловіки	24,1	55,2	20,7	–
Загалом	10,4	50,7	37,3	1,5

ДОДАТОК К

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ У КВАЛІФІКАЦІЙНІЙ РОБОТІ: НАПРЯМИ ДОКЛАДАННЯ ЗУСИЛЬ І КОРИСНІ ЛАЙФХАКИ

Теоретичний аналіз наукової проблеми, що вивчається у кваліфікаційній роботі, завжди передує емпіричному етапу дослідження. Його результати являють собою сукупність теоретичних положень, які формулюються на основі роботи з науковою літературою (монографіями, дисертаціями, авторефератами, науковими статтями, тезами, довідниками, але не з підручниками та популярною літературою), та репрезентують авторську модель досліджуваного явища як основу для емпіричного дослідження. Написання теоретичного розділу є кропіткою, інтелектуальною та творчою працею, що потребує певного бюджету часу для якісної реалізації кожного з представлених нижче етапів (видів) роботи.

Пошук психологічних наукових публікацій в Інтернет

1. Задайте Google-запит типу: «монографія рефлексія» або «докторська дисертація саморегуляція», «кандидатська дисертація толерантність» (зазначайте ключові слова теми вашого дослідження). Оберіть «найсвіжішу» дисертацію або монографію, тематично близьку до кваліфікаційної роботи; ретельно проаналізуйте представлений у ній список використаних джерел, орієнтуйтеся на нього та здійснійте подальший добір літератури.

2. Здійснійте пошук (за автором, ключовими словами, датами видань) на провідних наукових сайтах та в репозитаріях; на сайтах фахових видань України:

2.1. ПошукВАК – пошук по українським ВАКівським журналам // Наукова соцмережа www.Science-Community.org : веб-сайт. URL: <https://www.science-community.org/uk/poshukvak> (дата звернення 28.01.2020).

2.2. Розширений пошук // Електронна бібліотека НАПН України : веб-сайт. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/cgi/search/advanced> (дата звернення 28.01.2020).

2.3. Наукові ресурси // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : веб-сайт. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/1539> (дата звернення 28.01.2020).

2.4. Електронні ресурси // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : веб-сайт. URL: <http://nbuv.gov.ua/e-resources/> (дата звернення 28.01.2020).

2.5. Психологія: фахові видання України у вітчизняних та міжнародних базах даних // Наукова бібліотека Чернігівського національного технологічного університету : веб-сайт.

URL: http://library2.stu.cn.ua/na_dopomogu_naukovcyu/ukrainsjki_fahovi_vidannya_v_mizhnarodnih_bazah_danij/psihologiya_fahovi_vidannya_ukraini_u_vitchiznyanij_ta_mizhna_rodnih_bazah_dannij/ (дата звернення 28.01.2020).

3. Здійснюйте пошук на сайтах провідних психологічних наукових установ, українських університетів, на сторінках, які висвітлюють діяльність спеціалізованих вчених рад. Останніми роками там розміщуються та знаходяться у відкритому доступі тексти захищених дисертацій, автореферати, наприклад:

3.1. Спеціалізовані вчені ради // Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України : веб-сайт. URL: <http://psychology-naes-ua.institute/info/6/> (дата звернення 28.01.2020).

3.2. Загальна психологія, історія психології: автореферати, дисертації, відгуки опонентів // Інститут соціальної та політичної психології НАПН України : веб-сайт. URL: <http://ispp.org.ua/zagalna-psixologiya-istoriya-psixologi%d1%97-avtoreferati-disertaci%d1%97-vidguki-opponentiv/> (дата звернення 28.01.2020).

3.3. Автореферати і дисертаційні роботи // Науково-консультаційний центр Київського національного університету імені Тараса Шевченка : веб-сайт. URL: http://scc.univ.kiev.ua/abstracts_db/ (дата звернення 28.01.2020).

3.4. Наукові видання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, підготовлені за результатами фундаментальних досліджень (доступні для завантаження в форматі PDF) // Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України : веб-сайт. URL: <http://psychology-naes-ua.institute/info/273/> (дата звернення 28.01.2020).

3.5. Анований каталог дисертацій, захищених у спеціалізованих вчених радах Д 26.453.01 та Д 26.453.02 Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (2014–2018 рр.) : інформаційно-довідкове видання / за наук. ред. С.Д. Максименка. – Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2019. – 188 с. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/katalog_1562654210.pdf (дата звернення 28.01.2020).

4. Не обмежуйтеся вітчизняними науковими розвідками. Працюйте з міжнародними базами наукових даних, здійснюйте пошук за ключовими словами переважно англійською мовою. Зважайте на те, що не завжди й не всі повні тексти публікації там є у вільному доступі, але уявлення про напрямки та результати досліджень можна сформулювати на основі доступних рефератів публікацій:

4.1. Google Scholar : пошукова система.

URL: <https://scholar.google.com/> (дата звернення 28.01.2020).

4.2. Index Copernicus International : веб-сайт.

URL: <https://www.indexcopernicus.com/index.php/en/> (дата звернення 28.01.2020).

4.3. European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences : веб-сайт.

URL: <http://archives.esf.org/home.html> (дата звернення 28.01.2020).

4.4. Scopus : веб-сайт. URL: <https://www.elsevier.com/> (дата звернення 28.01.2020).

4.5. Web of Science : веб-сайт.

URL: <https://clarivate.com/webofsciencelibrary/> (дата звернення 28.01.2020).

5. Вчасно зупиніться в Інтернет-пошуку, оскільки не можливо вивчити всі наявні ресурси. Для кваліфікаційної роботи цілком достатньо відібрати 50-80 якісних наукових публікацій, що як найточніше відповідають темі кваліфікаційної роботи та дозволяють здійснити хороший аналіз наукових досягнень щодо визначеної проблеми.

Систематизація та опрацювання літературних джерел

1. Упорядкуйте відібрані джерела за одним або декількома критеріями: змістової відповідності та ґрунтовності (базові, додаткові); обсягу потрібної та корисної інформації (містять значні блоки інформації; вузькотематичні інформаційні блоки, лаконічні уривки з текстів що потребують парафразу, власної інтерпретації; окремі цитати, тощо); хронологічної послідовності наукового пошуку; локалізованості наукового пошуку (праці вітчизняних, зарубіжних дослідників); позиції авторів (спільні, відмінні компоненти концепцій) тощо.

2. Створіть окрему папку для публікацій та систему найменування відібраних файлів (наприклад: Іванов_Психологія_інтуїції_особистості_Монографія_2019).

3. Коли вперше читаєте ту чи іншу публікацію в електронному вигляді, то одразу виділяйте одним кольором ті частини тексту, що видаються надважливими, іншим – менш значущі (якщо читаєте паперовий варіант – робіть помітки олівцем на полях, різнокольорові закладки тощо).

4. Одночасно фіксуйте власні думки, коментарі, ідеї щодо висновків, навіть, якщо можете зробити це поки що й у досить загальних рисах і формулюваннях.

Принципи упорядкування результатів теоретичного аналізу та розгляду психічних явищ

1. Принцип зв'язаності передбачає розгляд від загального до часткового (наприклад: інтелект – емоційний інтелект – соціальна чутливість – соціальна чутливість педагогів).

2. Принцип логічності та системності означає: розгляд проявів (феноменології) досліджуваного явища, його місця серед інших явищ і взаємозв'язків з ними; особливостей його структури, функцій, динаміки (розвитку, формування); аналіз і порівняння визначень, сформульованих різними авторами; синтез власного визначення (робочого, остаточного); висвітлення прикладного аспекту (застосування знань для вирішення практичних завдань).

3. Хронологічний принцип передбачає відображення в тексті хронології (історичної послідовності) вивчення досліджуваної проблеми, психічного явища.

4. Якщо вагаєтесь із вибором принципу упорядкування результатів, візьміть за основу той, який використано в найбільш вагомій, авторитетній праці. Можна одночасно дотримуватися декількох принципів (наприклад, хронологічного та логічного). Зрозуміло, що така робота потребує певних навичок, досвіду й додаткового часу, але й результат буде більш змістовним і вагомим.

Організаційно-змістові акценти в підготовці теоретичного розділу

1. Приступаючи до роботи, пам'ятайте, що якісний теоретичний аналіз передбачає вивчення особливостей розуміння досліджуваного явища у вимірі різних парадигм, концепцій, теорій; виявлення та відображення закономірностей, а також суперечливих аспектів у підходах до розуміння проблеми; формулювання висновків, зрештою – формування власної теоретичної моделі як основи для емпіричного етапу дослідження.

2. Упорядкуйте весь список використаних джерел в алфавітному порядку, виходьте з того, що на кожне джерело зі списку має бути хоча б одне посилання в тексті (додаткові джерела можуть з'явитися і під час роботи над текстом, але їх частка не буде значною).

3. Складіть гарно структурований, логічний та розгорнутий план теоретичного розділу з урахуванням результатів попередньої роботи.

4. Почніть працювати над власним науковим твором, розкриваючи та наповнюючи змістом кожен із пунктів плану: осмислюйте факти з літературних джерел, відбирайте найважливіші з них, наводьте і коментуйте; презентуйте власні думки, підкріплюйте їх посиланнями на інші праці, парафразами та цитатами (але не перевантажуйте, цілком достатньо 1-2 цитати на сторінку тексту, посилань може бути більше); зазначайте ті аспекти у вивченні проблеми, що досліджені недостатньою мірою, мають дискусійний характер; позначайте власні пріоритети, прихильності до певних позицій дослідників; формулюйте власні ідеї, пропозиції, проміжні висновки (акцентуйте на них словами: отже, отож, таким чином).

5. Презентуйте завершальні висновки, що відображають актуальний стан досліджуваної проблеми (без дублювання прізвищ науковців) та власну позицію; основні напрямки дебатів, невирішені питання; ключові компоненти власної моделі дослідження, що позначає координати констатувального етапу емпіричного дослідження, дозволяє сформулювати його мету, розробити алгоритм реалізації.

6. Одразу після згадування в тексті проставляйте посилання на відповідні джерела (номери сторінок, якщо цитуєте) з використанням функцій редактора Word

«посилання – перехресне посилання». Якщо згодом доведеться додати джерела та зміниться порядок (нумерація) в загальному списку, то застосування функцій редактора Word щодо оновлення даних у різних полях (у змісті, перехресних посиланнях тощо) дозволить автоматичного оновити всі посилання в тексті.

7. Постійно звіряйте ваш науковий твір з метою та завданнями теоретичного розділу, не віддаляйтеся від теми, фокусуйтеся на ній, але й не шукайте «легких шляхів», які призводять до звуження предмету дослідження, хаотичної та неповної картини, тримайтеся чіткого орієнтиру: теоретичний аналіз і створення власної теоретичної моделі має стати основою для емпіричного етапу дослідження.

Параметри оцінювання теоретичного аналізу наукової проблеми

1. Відповідність теоретичних знань здобувача вищої світи вимогам відповідних стандартів за спеціальністю 053 «Психологія».

2. Відображення ступеня розробленості проблеми (поняття), вміння формувати джерельну базу, здійснювати ретроспективний аналіз літератури, осмислювати та критично оцінювати різні концепції, ґрунтовність аналізу сучасного стану дослідження проблеми, наявність посилань на роботи вітчизняних і зарубіжних авторів.

3. Вичерпність аналізу структурних компонентів досліджуваного явища, його видів і форм, етапів і періодів розвитку (формування), способів прояву та механізмів функціонування, форм існування, взаємозв'язків тощо.

4. Здатність до вибору найбільш точного, повного, адекватного меті дослідження визначення та / або формулювання власного робочого (остаточного) визначення досліджуваного явища.

5. Ясність, логічність, системність, науковість і лаконічність викладу змісту теоретичного аналізу; мова та стиль викладу змісту; доцільність, коректність використання наукової термінології.

6. Сутність проміжних висновків та завершального висновку до теоретичного розділу, відображення в них особистісної самостійної позиції автора, власної моделі досліджуваного явища як основи емпіричного етапу роботи.

ДОДАТОК Л

ПРИКЛАДИ МОВНИХ КЛІШЕ ТА МОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ ДЛЯ ВИКЛАДУ ЗМІСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Л.1 Мовні кліше

Мовні кліше для викладу тексту в теоретичній частині кваліфікаційної роботи

Проблема є мало розробленою / недослідженою / заслуговує на особливу увагу...

Проблема заслуговує на особливу увагу...

Проблема не була об'єктом спеціального вивчення...

Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання ...

Можна виокремити досить значну кількість психологічних досліджень...

Аналіз проблеми свідчить про відсутність загальноприйнятого визначення поняття...

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі... свідчить про багатогранність та складність цього феномену...

Дослідники дійшли висновку...

На сьогоднішній день багато дослідників...

У сучасному науковому знанні все більше утверджується поняття...

Отже, на сьогодні досить поширеною є думка про те...

У зв'язку з цим цікавими є результати дослідження...

У цілому, можна констатувати, що...

У концепції К. Махненко цей феномен розглядається як...

На думку Л. Фішмана, під поняттям... розуміється...

Л. Мітіна, Г. Мітін поняття... визначають як...

К. Ванерко тлумачить поняття... як...

У працях... висвітлюються проблеми...

Важливим також є дослідження А. Воронько щодо...

Крім того, привертають увагу дослідження...

Подібної точки зору дотримуються...

Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми слід, насамперед, указати на праці О. Мірошниченко [34], Е. Скоробагатченко [16], А. Пилипенко-Пих [24], які розглядають...

Окрім того, як підкреслює В. Музичко [45], можна говорити про особливості...

У контексті проблеми нашого дослідження привертають увагу також праці... в яких визначено, що...

Вивчаючи досвід зарубіжних авторів [34; 54; 62 та ін.], які визначають...

Водночас у більшості праць, на нашу думку, недостатня увага приділяється аналізу...

Отже, незважаючи на певні відмінності в термінах... принципів відмінностей у розумінні змісту та структури (поняття..., явища..., феномена... тощо) немає...

Мовні кліше для викладу змісту в емпіричній частині кваліфікаційної роботи

Метою констатувального експерименту було...

Відповідно до структури (досліджуваного явища) було визначено методичну базу дослідження...

Отримані статистичні дані було проаналізовано...

Математичне опрацювання даних та графічна презентація здійснювалися за допомогою...

За допомогою опитувальника «...» можна визначити...

Цей опитувальник дав змогу визначити...

Для дослідження... використовувався комплекс методик...

На основі дослідження рівнів...

На першому етапі емпіричного дослідження ми поставили за мету...

Аналіз результатів діагностики...

Як показав аналіз результатів дослідження,...

У процесі дослідження було встановлено...

Як видно з табл. 2.1,...

З даних, наведених у табл. 2.2, бачимо, що...

У табл. 2.3 висвітлюється певна тенденція, а саме:...

У табл. 2.4 відображено, що...

Наступний крок у вивченні... передбачав аналіз результатів застосування методики...

У більшості досліджуваних має місце низький та середній рівень розвитку...

Переважає кількість учасників експерименту...

Було проведено аналіз відповідей...

Отже, можна констатувати...

Отримані дані свідчать про те, що...

Установлено, що приблизно половина досліджуваних...

Лише незначна кількість досліджуваних...

Привертає увагу той факт, що майже половина досліджуваних...

Подібні результати отримано...

Виявлено цікаву закономірність...

Визначено особливості прояву...

Проаналізовано статистичні дані...

Встановлено такі статистичні результати...

З'ясовано, що має місце певна закономірність...

За результатами дослідження можна припустити, що...

Щодо окремих проявів досліджуваного явища було встановлено, що...

Важливим моментом нашого дослідження стало визначення...

Результати дослідження дали змогу встановити...

Наступним етапом дослідження стало вивчення...

Це підтверджується й даними, отриманими за опитувальником...

На наступному етапі констатувальної частини емпіричного дослідження було проаналізовано...

Водночас привертає увагу той факт...

Так, зокрема, простежується...

Загалом, аналіз результатів дослідження дав можливість виявити...

Отже, можна говорити про те, що...

Узагальнення результатів дослідження... дає можливість...

Мовні кліше для опису результатів математичної статистики

За результатами кластерного аналізу...

За результатами кореляційного аналізу...

Виявлено середній прямий (слабкий обернений, сильний прямий) кореляційний зв'язок між ... та ...

За результатами дослідження виявлено статистично значущі відмінності...

У цілому, не виявлено статистично значущих відмінностей...

За критерієм χ^2 також проаналізовано особливості...

Завдання кореляційного аналізу полягає в дослідженні зв'язків між ...

Рівень статистичної значущості (достовірності) результатів...

Частотний аналіз засвідчив...

Л.2 Мовні конструкції, що виконують функцію зв'язку між реченнями в наукових текстах [12]

У мовних конструкціях, які виконують функцію зв'язку між реченнями в наукових текстах використовують різні лексичні засоби для позначення:

– *причини та наслідку або умови та наслідку* – (і)тому, тому, що, оскільки, з чого виходить, звідки виходить, внаслідок, у результаті, на основі вищезначеного, на підставі вказаного вище, у зв'язку з цим, згідно з цим, у цьому випадку, за таких умов, у такому випадку, свідчить, вказує, говорить, відповідає, дає можливість, дозволяє, сприяє, має значення;

– *часового співвідношення та порядку викладення* – спочатку, насамперед, у першу чергу, першим (наступним, попереднім) кроком, одночасно, у той же час, поруч із цим, поряд із таким, попередньо, вище, раніше, ще раз, знову, потім, після цього, згодом, далі, пізніше, по-перше, по-друге і т.п., зараз, нині, у цей (на цей) час, до цього часу, у минулі роки, останнім часом, на закінчення, зрештою, нарешті;

– *зіставлення та протиставлення* – але, утім, проте, однак, зрештою, як ..., так і ...; так само, як і ...; не тільки, але і (й), порівняно з; навпаки, аналогічно, таким чином, також, з одного (з іншого) боку, у той час, як; якщо..., то ...; разом із тим;

– *доповнення або уточнення* – також і, до того ж, при цьому, разом з тим, окрім того, більше того, понад, особливо, а надто;

– *посилання на попередній або наступний* – тим більше, що, у тому разі, у випадку, тобто, а саме, як було сказано (показано, доведено, визначено, отримано, знайдено, встановлено), виходячи з міркувань, як підкреслювалося, як указувалося вище, згідно з цим, відповідно до цього, відповідним чином, у зв'язку з цим (з вищевикладеним, з вищезазначеним), цей, що розглядається, вищевказаний і т.п., такий, подібний, аналогічний, відповідний, такого типу (виду), схожий на ..., багато з них, деякі з них, наступний, деякий, надалі, подальший, більшість, більша частина;

– *узагальнення, висновку* – звідси (з цього) витікає, звідси (з цього) виходить, звідси стає зрозумілим, звідси (з цього) очевидно, це дозволяє зробити висновок, це дозволяє дійти висновку, це зводиться до такого, на закінчення, і нарешті;

– *ілюстрації*: – наприклад, для прикладу, прикладом може слугувати (бути), такий же (наприклад), у випадку, для випадку, про те може свідчити; що очевидно;

– *введення нової інформації* – розглянемо такі випадки, зупинимось детально на ..., основні переваги цього методу полягають ..., деякі додаткові зауваження ..., декілька слів щодо перспектив дослідження ..., наведемо декілька прикладів [12].

ДОДАТОК М

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ПРОГРАМИ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Програма формувального експерименту у вигляді тренінгової, розвивальної, просвітницької програми та ін. зазвичай містить такі структурні компоненти: пояснювальна записка, тематичний план, конспекти кожного окремого заняття (тренінгової сесії), методичні рекомендації. Але може включати й інші складові, що дозволять сформувати цілісне уявлення про її зміст, особливості реалізації, специфіку формувального впливу та адекватно оцінити рівень сформованості відповідних компетенцій здобувача вищої освіти.

Пояснювальна записка зазвичай включає такі компоненти:

- актуальність розроблення та реалізації програми визначеного типу;
- мету програми (розвинути, сформувати, створити умови тощо) та її ключові завдання;
- базові принципи та підходи до побудови та реалізації програми;
- перелік і лаконічну характеристику методів, форм роботи, що будуть використовуватися під час занять;
- опис режиму роботи (тривалість окремого заняття, їх кількість, періодичність проведення, загальну тривалість програми);
- перелік необхідного обладнання (відео, аудіо, проєктор) та матеріалів (маркери, стікери, бейджики, роздатковий матеріал)
- кількісну та якісну характеристику цільової аудиторії та прогнозований результат від роботи з нею;
- систему (форми, засоби) відстеження динаміки та оцінки результативності програми (блок психодіагностичних методик, експертна думка тощо).

Тематичний план програми (за потреби) включає зазначення усіх тем занять, їх кількість, кількість годин на кожну тему/заняття та може бути представлений у вигляді таблиці.

Конспект кожного заняття (тренінгової сесії) передбачає зазначення: теми, мети (встановлення, створення, розвиток, формування, стимулювання), переліку матеріалів, що знадобляться на даному занятті (кольорові олівці, аркуші паперу, таблиці, картки тощо), опис ходу (етапів) заняття та окремих видів роботи

(назва вправи чи гри, тривалість, інструкція для учасників, хід гри). Традиційно виокремлюють вступний, основний, заключний або рефлексивний етапи заняття.

Вступний етап передбачає привітання тренера, його презентацію програми (на першій сесії) або його ж планів на поточну сесію; знайомство учасників (на першій сесії), визначення очікувань кожного з них від участі в програмі (тренінгу); рефлексія учасниками значущих подій міжсесійного періоду (якщо не перша сесія), уточнення та узгодження плану роботи на день на основі з'ясування актуальних запитів і очікувань учасників, орієнтирів та планів ведучого (тренера); колективне напрацювання та прийняття правил роботи в групі або їх актуалізація.

Основний етап змістово визначається тематичною спрямованістю програми та реалізується через такі форми роботи як групова дискусія, інформаційне повідомлення, інтерактивна міні-лекція, мозковий штурм, робота в парах (мікрогрупах), аналіз проблемної ситуації, історій, наративів учасників, рольові ігри, дискусії, вправи різного змісту та спрямованості, руханки тощо.

Заключний або рефлексивний етап орієнтований на аналіз і систематизацію отриманих під час взаємодії знань, умінь і навичок, усвідомлення актуальної зони особистісного, професійного розвитку та позначення зони свого найближчого розвитку, проєктування індивідуальної освітньої траєкторії та ін.

Методичні рекомендації включають поради автора (укладача) програми щодо особливостей її проведення, рекомендації психолога особам, що не беруть участь у програмі, але зацікавлені в її результатах (наприклад, учителям, батькам учнів, які є учасниками програми), а також інформацію організаційного характеру щодо оптимального режиму роботи, особливостей цільової аудиторії, кількості учасників програми, необхідного обладнання та матеріалів і таке інше.

При укладанні програми формувального впливу можна орієнтуватися на такі критерії щодо повноти та коректності її викладу: у фахівця, який ознайомиться з програмою, має сформуватися уявлення про її цілісність, логіку, зміст, специфіку проведення, організації та при бажанні він зможе самостійно її провести.

Усі вправи, інші елементи, представлені в програмі, що не є власною творчою розробкою її автора (укладача), мають містити коректні посилання на джерела запозичень і демонструвати дотримання норм академічної доброчесності.

Ступінь структурованості, регламентованості (варіативності) програми (часової, змістової), прогнозованості її результату визначається рівнем сформованості професійної, психологічної, тренерської компетентності її автора (укладача), утім як і ступінь її унікальності та своєрідності.

ДОДАТОК Н

**ОФОРМЛЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ПРАВИЛА ЦИТУВАННЯ,
ПОСИЛАННЯ ЗА ДСТУ 8302:2015 «БІБЛІОГРАФІЧНЕ ПОСИЛАННЯ.
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРАВИЛА СКЛАДАННЯ»**

**Н.1 Приклади оформлення використаних джерел за ДСТУ 8302:2015
«Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» [7].**

Таблиця Н.1

Приклади оформлення використаних джерел різних типів

Тип	Приклади
	<i>Документ</i>
Один – три автори	Чепінога В. Г. Основи економічної теорії : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2017. 240 с. Коннов О. Ф. Історична динаміка художнього стилю : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 187 с. Заброцький М. М., Шапошникова Ю. Г. Педагогічна психологія. Лекції : навч. посіб. Херсон, 2017. 144 с. Кривов'язюк І. В., Смерічевський С. Ф., Кулик Ю. М. Ризик-менеджмент логістичної системи машинобудівних підприємств : монографія. Київ : Кондор, 2018. 200 с.
Чотири та більше авторів	Світ рослин у творчості І. П. Котляревського : науково-популярні нариси / М. В. Гриньова та ін. Полтава, 2017. 112 с. Гриньова М. В., Оніпко В. В., Купріян К. В., Ходунай В. В. Світ рослин у творчості І. П. Котляревського : науково-популярні нариси. Полтава, 2017. 112 с.
Багатомне видання	Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій та ін. Київ, 2003–2013. Т. 1–10. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.
Окремий том	Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології : вибр. твори. Т. 1. Київ : Радянська школа, 1983. 480 с. Химическая энциклопедия : в 5 т. Т. 2. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 671 с.
Колект. автор	Менеджмент у ХХІ сторіччі: методологія і практика : колективна монографія / Полтавський національний технічний ун-т ім. Ю. Кондратюка. Полтава : Сімон, 2015. 347 с.
Редактор упорядник	Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с. Друк України. 2016 : стат. зб. / уклад. С. В. Буряк. - Київ : Книжкова палата України, 2017. 100 с.

Продовження таблиці Н.1

Тези доповідей, матеріали конференцій	Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 2 листоп. 2017 р. Київ : Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2017. 246 с. Синантропізація рослинного покриву України : тези наук. доп. Всеукр. наук. конф., м. Переяслав-Хмельницький, 27-28 квіт. 2006 р. Переяслав-Хмельницький, 2006. 240 с.
Збірник	Україна – сузір'я культур : збірник. Київ : Новий друк, 2018. 244 с. Наука України у світовому інформаційному просторі : збірник. Київ : Академперіодика. 2018. Вип. 15. 104 с.
Переклад з іншої мови	Гарфорд, Тім. Речі, що змінили світ. Історія економіки в 50 винаходах : пер. з англ. Київ, 2018. 352 с. Геллнер, Ернст. Нації та націоналізм; Націоналізм : пер. з англ. Київ, 2003. 300 с.
Стандарти	ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Патенти	Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей : пат. 76509 Україна. № 2004042416 ; заявл. 01.04.2004 ; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с. Двокамерний струминно-зрошувальний сульфідатор : пат. 112332 Україна. № 201606608 ; заявл. 16.06.2016, Бюл. № 23. 4 с.
Архівні документи	Діяльність історичної секції при ВУАН та зв'язаних з нею історичних установ Академії в 1929–1930 рр. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. X (Всеукраїнська Академія Наук). Спр. 1686. 30 арк. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.
Дисертації, автореферат	Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с. Устьян О. Ю. Клієнтоорієнтований маркетинг підприємств сфери розваг і відпочинку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Полтава, 2018. 20 с.
Препринти	Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).
<i>Частина документа</i>	
Частина книги	Франко І. Украдене щастя // І. Франко. Твори. Київ, 1966. С. 322–419. Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.

Кінець таблиці Н.1

Тези доповідей, матеріали конференцій	<p>Майстренко В. М., Осадчук О. П. Теоретичні основи впровадження системи управління якістю. Проблеми управління та економіки підприємств в сучасних умовах : матеріали XV міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23-24 квіт. 2019 р. Київ : НУХТ, 2019. С. 18-21.</p> <p>Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 134–137.</p>
Законодавчі, нормативні документи	<p>Про захист рослин : Закон України від 14 жовт. 1998 р. № 180-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 50/51. С. 914-924.</p> <p>Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затв. наказом М-ва фінансів України від 20 квіт. 2015 р. № 449. Все про бухгалтерський облік. 2015. № 51. С. 21–42.</p> <p>Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12 січ. 2017 р. № 40. Офіційний вісник України. 2017. № 20. С. 136–141.</p> <p>Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затв. наказом М-ва фінансів України від 20 квіт. 2015 р. № 449. Все про бухгалтерський облік. 2015. № 51. С. 21–42.</p>
Статті з періодичних видань	<p>Мурах І. С. Біономічний підхід до сталого розвитку підприємства. Вісник Запорізького національного університету. Серія «Економічні науки». 2017. № 4. С. 43–49.</p> <p>Близнюк О. П., Ставерська Т. О., Іванюта О. М. Формування кредитно-грошового механізму забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі України. Бізнес Інформ. 2019. № 7. С. 240–249.</p>
<i>Електронні ресурси</i>	
Книги	<p>Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с. URL: http://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf (дата звернення: 02.11.2017).</p>
Статті з періодичн. видань	<p>Костюченко Я. М. Механізми вирішення спорів в угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2019. Вип. 56, т. 2. С. 144-147. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.56/part_2/31.pdf (дата звернення: 23.08.2019).</p>
Законодавчі документи	<p>Про стандартизацію : Закон України від 11 лют. 2014 р. № 1315. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 02.09.2019).</p> <p>Про затвердження Порядку використання документів через обмінні бібліотечні фонди : наказ Міністерства культури України від 31 жовт. 2017 р. № 1131. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1583-17 (дата звернення: 02.08.2019).</p>
Сторінки з веб-сайтів	<p>Органічне землеробство та його розвиток в Україні // Agronews : веб-сайт. URL: https://agronews.ua/node/24264 (дата звернення: 02.09.2019).</p> <p>Красива і дивовижна Полтава. Моя планета : веб-сайт. URL: http://myplanet.com.ua/?p=10440 (дата звернення: 10.09.2019).</p>

Н.2 Правила цитування та посилання на літературні джерела за ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» [7]

Цитати подаються державною мовою та обов'язково супроводжують посиланням на джерело, указують номер у квадратних дужках, за яким це джерело зазначено в переліку бібліографічного опису, сам текст цитати починають і закінчують лапками, наприклад: «Текст цитати» [23].

Дослівне цитування думок автора береться в лапки, у квадратних дужках указується порядковий номер використаного джерела за списком літератури та конкретної сторінки (чи номери сторінок) з якої взята цитата, наприклад: [6, с. 32].

Парафраз (непряме цитування): переказ думок інших авторів своїми словами не передбачає виділення тексту лапками, але потребує обов'язкового відповідного посилання на джерело.

Цитата всередині рядка (розміром до трьох рядків тексту) починається і закінчується лапками і наводиться зі збереженням граматичної форми, зі збереженням особливостей авторського написання і обов'язковим посиланням у квадратних дужках на номер використаного джерела із списку літератури.

Текст цитати з трьох і більше рядків тексту (*блокова цитата*) лапками не виділяється, але також супроводжується бібліографічним посиланням на джерело.

Якщо текст цитовано не за першоджерелом, то на початку підрядкового бібліографічного посилання наводять пояснювальні слова: «Наведено за:», «Цит. за:» («Цитовано за») і зазначають джерело, з якого запозичений текст.

При неповному цитуванні автора допускається пропуск слів, що позначається трьома крапками, наприклад: «... текст» [12]. Але при цьому слід не допускати перекручування його думок.

Посилання на декілька джерел інформації, наведених у переліку джерел посилання, рекомендовано подавати так: «... у працях [23–26]» або [6; 12; 21; 24].

ДОДАТОК П
ОФОРМЛЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ПРАВИЛА ЦИТУВАННЯ,
ПОСИЛАННЯ В ТЕКСТІ ЗА APA Style

П.1 Приклади оформлення використаних джерел за APA Style [12]

Таблиця П.1

Приклади оформлення використаних джерел різних типів за APA Style

Тип	Схема	Приклади
Книга: 1-7 авторів	Прізвище1, Ініціали1, Прізвище2, Ініціали2, Прізвище3, Ініціали3, Прізвище4, Ініціали4, Прізвище5, Ініціали5, Прізвище6, Ініціали6, & Прізвище7, Ініціали7. (Рік). Назва книги: Підназва (номер видання). Місце видання: Видавництво	Bragg, S. M. (2010). <i>Wiley revenue recognition: Rules and scenarios</i> (2nd ed.). Hoboken, NJ: Wiley. Тимошик, М. В. (2004). <i>Видавнича справа та редагування</i> . Київ: Ін Юре. Tymoshyk, M. V. (2004). <i>Vydavnycha sprava ta redahuvannia</i> . Kyiv: In Yure. Hubbard, R. G., Koehn, M. F., Omstein, S. I., Audenrode, M. V., & Royer, J. (2010). <i>The mutual fund industry: Competition and investor welfare</i> . New York, NY: Columbia University Press. Шульгін, В., Слободяник М., & Павленко В. (2014). <i>Хімія</i> . Харків: Фоліо.
Книга: 8 і більше авторів	Прізвище1, Ініціали1, Прізвище2, Ініціали2, Прізвище3, Ініціали3, Прізвище4, Ініціали4, Прізвище5, Ініціали5, Прізвище6, Ініціали6 ... Прізвище останнього автора, Ініціали. (Рік). Назва книги: Підназва (номер видання). Місце видання: Видавництво.	Zinn, H., Konopacki, M., Buhle, P., Watkins, J. E., Mills, S., Mullins, J. W. ... Komisar, R. (2008). <i>A people's history of American empire: A graphic adaptation</i> . New York, NY: Metropolitan Books. Прусова, В. Г., Прихач, О. С., Довгань, К. Л., Остапенко, Г. Г., Бойко, С. О., Поліщук, О. О. ... Бондар, Г. Р. (2004). <i>Математика</i> . Київ: Освіта.
Книга за редакцією	Прізвище редактора, Ініціали. (Ред.). (Рік). Назва книги: Підназва (номер видання). Місце видання: Видавництво.	McNamara, R. H. (Ed.). (2008). <i>Homelessness in America</i> . Westport, CT: Praeger Publishers. Ophir, A., Givoni, M., & Hanafi, S. (Eds.). (2009). <i>The power of inclusive exclusion</i> . New York, NY: Zone. Фіголь, Н. (Ред.). (2009). <i>Українська мова</i> . Київ: НТУУ «КПІ». Прусова, В. Г., Прихач, О. С., Довгань, К. Л., Остапенко, Г. Г., Бойко, С. О., Поліщук, О. О. ... Бондар, Г. Р. (Ред.). (2004). <i>Математика</i> . Київ: Освіта.

Продовження таблиці П.1

Книга: автор-організація	Назва організації. (Рік). <i>Назва книги: Підназва</i> (номер видання). (Номер звіту*). Місце видання: Видавництво. *якщо це доречно	Peace Corps. (2006). <i>A life inspired</i> . Washington, DC: Author. Інститут світової економіки та міжнародних відносин. (2012). <i>Держава в економіці Японії</i> . Київ: Наука.
Книга без авт.	<i>Назва книги: Підназва</i> . (Рік). (номер видання). Місце видання: Видавництво.	<i>Twenty-four hours a day</i> . (2010). Miami, FL: BN Publishing. <i>Українська мова</i> . (2009). Київ: НТУУ «КПІ».
Частина книги	Прізвище автора глави, Ініціали. (Рік). Назва глави: Підназва. В Ініціали Прізвище редактора або укладача (відповідальність*), <i>Назва книги: Підназва</i> (номер видання). (сторінковий інтервал). Місце видання: Видавництво. *скорочено	Grosman, D. (2009). Writing in the dark. In T. Morrison (Ed.), <i>Burn this book</i> (pp. 22-32). New York, NY: HarperCollins Publishers. Farrell, S. E. (2009). Art. In D. Simmons (Ed.), <i>New critical essays on Kurt Vonnegut</i> (p. 91). New York, NY: Palgrave Macmillan. Балашова, Є. (2014). Стратегічні дослідження. В А. Сухоруков (Ред.), <i>Пріоритети інвестиційного забезпечення</i> (2-ге вид.). (с. 5-9). Київ: Наукова думка.
Багатотомні видання	Прізвище автора багатотомної праці, Ініціали, & Прізвище редактора, Ініціали (Ред.). (Рік). <i>Назва багатотомної праці: Підназва</i> (номер видання). (Діапазон томів). Місце видання: Видавництво.	Milton, J. (1847). <i>The prose works of John Milton</i> (Vol. 1-2). Philadelphia, PA: John W. Moore. Олійник, Б., & Шевчук, С. (Ред.). (2006). <i>Вибрані твори</i> (Т. 1-2). Київ: Українська енциклопедія.
Багатотомне видання (окремий том)	Прізвище автора тому, Ініціали. (Рік). Назва тому: Підназва. В Ініціали Прізвище редактора (Ред.), <i>Назва багатотомної праці: Підназва</i> (номер видання). (Номер тому, сторінковий інтервал). Місце видання: Видавництво.	Niehuis, S. (2008). Dating. In J. T. Sears (Ed.), <i>The Greenwood encyclopedia of love</i> (Vol. 6, pp. 57-60). Westport, CT: Greenwood. Олійник, Б. (2006). <i>Переклади. Публіцистика</i> . В Д. Павличко (Ред.), <i>Вибрані твори</i> (Т. 2, с. 60-61). Київ: Українська енциклопедія.
Автореферат або дисертація	Прізвище, Ініціали. (Рік). <i>Назва роботи: Підназва</i> . (Тип роботи з вказівкою наукового ступеня автора). Університет, в якому захищено дисертацію, Місто.	Mylott, E. (2009). <i>To flatten her sphere to a circle, mount it and take to the road: The bicycle</i> . (Master's thesis). University at Albany, State University of New York, Albany. Саленко, О. (2001). <i>Наукові основи вискоєфективного гідро різання</i> . (Дис. канд. техн. наук). Національний Технічний Університет України «Київський Політехнічний Інститут», Київ.

Кінець таблиці П.1

Матеріали конференцій	Прізвище, Ініціали. (Рік). Назва виступу, Відомості про конференцію. Місце видання: Видавництво.	Josang, A., Maseng, T., & Knapskog, S. J. (Eds.). (2009). <i>Identity and privacy in the Internet age, 14th Nordic conference on secure IT systems, NordSec 2009</i> . Heidelberg, Germany: Springer Berlin. Поліщук, О. (Ред.). (2008). <i>Інженерія програмного забезпечення, Матеріали конференції молодих вчених</i> . Київ: Наука.
Закони, статути, накази	Назва закону або статуту або наказу. Номер закону § Номер розділу номер статті. (Рік затвердження).	Serve America Act. 42 U.S.C. § 12501et seq. (2009). Про Національну поліцію. № 580-VIII § розд. II ст. 6. (2015).
Урядові публікації	Назва офіційного органу. (Рік). Назва урядового документа: Підзаголовок. Місце публікації: Видавець.	U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation. (2009). <i>The FBI story</i> . Washington, DC: GPO.
Патент	Прізвище винахідника, Ініціали. (Рік публікації). Номер патенту*. Місце видання: Патентне відомство. *вказати країну	Le Van Meautte, V. (2003). U.S. Patent No. 6,601,955. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office. Мацко, Г. (1999). Патент України 26933. Київ: Державне патентне відомство України.
Стаття з журналу	Прізвище, Ініціали. (Дата випуску). Назва статті: Підназва. Назва газети, сторінковий інтервал.	Itzkoff, D. (2010, March 31). A touch for funny bones and earlobes. <i>New York Times</i> , p. C1. Лиховид, І. (2016, Січень 15). Медичний прорив. <i>День</i> , с. 2.
Звіт з НДР	Прізвище, Ініціали. (Рік). Назва роботи: Підназва (номер звіту). Місце видання: Видавець.	Rowe, I.L., & Carson, N.E. (1981). <i>Medical manpower in Victoria</i> (4). East Bentleigh (AU): Monash University, Department of Community Practice. Нелін, Є.Н. (2011). <i>Високовибірні резонансно-тунельні кристалоподібні пристрої обробки сигналів (2332-п)</i> . Київ: НТУУ «КПІ».
Електронні ресурси	БО документа*. Взято з http : або doi: * за прикладами наведеними вище (книги, журналу, газети і т.д., але без відомостей про місце видання і видавництво)	Ingwersen, P. (1992). <i>Information retrieval interaction</i> . Retrieved from http://www.db.dk/pi/iri . Musés, C. A. (Ed.). (1961). <i>Esoteric teachings of the Tibetan Tantra</i> . Retrieved from http://www.sacred-texts.com . Дахно, І. (2014). <i>Право інтелектуальної власності</i> . Київ: ЦУЛ. Взято з http://culonline.com.ua/full/959-pravo-intelect-vlasn_dahnopdf.html . Лиховид, І. (2016, Січень 15). Медичний прорив. <i>День</i> , с. 2. Взято з http://www.day.kiev.ua/ru/article/den-ukrainy/medicinskiy-proryv . Hsueh, C. (2010). Weblog-based electronic portfolios. <i>Educational Technology Research</i> , 58(2), 11-27. doi:10.1007/s11423-008-9098-1.

П.2 Правила цитування, посилання на літературні джерела за APA Style [12]

APA стиль передбачає використання посилань у тексті роботи щоразу, коли ви цитуєте джерело, будь то парафраз, цитата всередині рядка чи блокова цитата.

Внутрішньотекстове посилання містить інформацію про: автора праці (редактора / укладача / назву цитованого джерела, якщо автор відсутній), що цитується, рік видання та сторінковий інтервал (номери сторінок, з яких наводиться цитата). Сторінковий інтервал дозволяється не вказувати, якщо ви не наводите цитату, а висловлюєте якусь ідею чи посилаєтеся на роботу в цілому.

Парафраз не береться в лапки. Прізвище(а) автора(ів) може з'явитися: у самому реченні, тоді після нього в круглих дужках зазначається рік видання, або в дужках після парафрази разом із роком видання (через кому). Обидва посилання вказують на те, що інформація, яка міститься в реченні, може бути розташована в праці Тимошика, виданій 2004 року, наприклад:

У редакційному процесі існує кілька етапів редагування (Тимошик, 2004).

За Тимошиком (2004) у редакційно-видавничому процесі існує кілька етапів редагування.

Цитата всередині рядка береться в лапки. Прізвище(а) автора(ів) може з'явитися: у самому реченні, тоді після нього в круглих дужках зазначається рік видання, а після цитати в круглих дужках зазначається сторінковий інтервал, або в дужках після цитати разом із роком видання та сторінковим інтервалом (через кому). Обидва посилання вказують на те, що інформація, яка міститься в реченні, розташована на сторінці 26 твору 2006 року, автором якого є Вордсворт, наприклад:

Вордсворт (2006) заявив, що романтична поезія була відзначена як «спонтанний перелив сильних почуттів» (с. 26).

Романтична поезія характеризується «спонтанним переливом сильних почуттів» (Вордсворт, 2006, с. 263).

Блокова цитата складається з більше ніж трьох рядків тексту. Подається в тексті з нового рядка з абзацним відступом для всієї цитати, не береться в лапки. Міжрядковий інтервал – подвійний. Після тексту цитати ставиться крапка і вказується вихідне джерело в дужках, наприклад:

Поняття «редагування» використовується для позначення видів роботи, пов'язаних з діяльністю органів друку. Сучасне редагування належить до сфери суспільно-культурної професійної діяльності, що спрямована на аналіз,

удосконалення мовних творів під час їх підготовки до відтворення засобами поліграфії, або до трансляції. (Хоню, 2006, с. 45).

Назва джерела: якщо у внутрішньотекстовому посиланні ви зазначаєте назву джерела, тоді всі слова назви мають починатися з великої літери. Курсивом необхідно виділяти назви довгих творів (книги), наприклад: (Українська Мова, 2009, с. 6). Назви невеликих робіт (частини книги, статті) беруться в лапки, наприклад: («Правопис слів іншомовного походження», 2009, с. 103).

Посилання на роботу кількох авторів (редакторів / укладачів): якщо в роботі 2-5 авторів, то у внутрішньотекстовому посиланні необхідно перерахувати прізвища всіх авторів (через кому). Перед останнім автором пишеться знак «&», якщо автори перераховуються в дужках, або слово «та», якщо автори перераховуються в реченні, а рік видання та сторінковий інтервал в дужках, наприклад:

(Jones et al., 1998) або (Jones et al., 1998, р. 7)

(Бойко та ін., 2005) або (Бойко та ін., 2005, с. 10)

Результати дослідження Величко та ін. (2014) підтверджують ... або Величко та ін. (2005) стверджують: «Біологія – це система наук...» (с. 10).

Якщо в роботі 6 авторів і більше, то у внутрішньотекстовому посиланні необхідно вказати прізвище першого автора та слово «та ін.», наприклад:

(Jones et al., 1998) або (Jones et al., 1998, р. 7)

(Бойко та ін., 2005) або (Бойко та ін., 2005, с. 10)

Результати дослідження Величко та ін. (2014) підтверджують ... або Величко та ін. (2005) стверджують: «Біологія – це система наук...» (с. 10).

Посилання на роботу під назвою: якщо автора (редактора / укладача) праці великого розміру (наприклад, книги) встановити неможливо, тоді у внутрішньотекстовому посиланні після парафрази або цитати на місці автора необхідно вказати курсивом два слова назви праці, наприклад:

Згідно з останніми дослідженнями українська мова займає визначене місце серед сучасних мов світу (Українська Мова, 2009).

Елкінс стверджує, що візуальні дослідження, як нова дисципліна, можуть бути «занадто легкими» (Візуальні дослідження, 2009, с. 63).

Якщо автора (редактора / укладача) праці (наприклад, статті, частини книги, веб-сторінки) встановити неможливо, тоді у внутрішньотекстовому посиланні після парафрази або цитати на місці автора необхідно вказати в лапках два слова назви праці, наприклад:

В українській мові розрізняють 6 фонем (Українська мова, 2009).

«Фонетика як система матеріальних засобів мови – це набір звуків, наголосів й інтонацій» («Система голосних фонем», 2009, с. 6).

Посилання на кілька робіт різних авторів (одночасно): якщо парафраз відноситься до кількох робіт різних авторів, тоді після парафрази необхідно вказати прізвище автора однієї книги і рік видання, та після знаку «;» вказати прізвище автора другої книги і рік видання, наприклад:

Чимало дослідників вважають літературне редагування одним із найважливіших етапів обробки тексту (Феллер, 2004; Різун, 2002).

Посилання на кілька робіт різних авторів з однаковими прізвищами: якщо два або більше авторів мають однакові прізвища, у внутрішньотекстовому посиланні необхідно вказати також перші ініціали (або навіть повне ім'я, якщо різні автори мають однакові ініціали), наприклад:

Існують різні думки про наслідки клонування (Р. Міллер, 12; А. Міллер, 46).

Хоча деякі медичні фахівці з етики стверджують, що клонування призведе до дизайнерських дітей (Р. Міллер 12), інші відзначають, що переваги медичних досліджень перевершують це міркування (А. Міллер 46).

Оформлення списку посилань (використаних джерел): заголовок «Список посилань» розміщується по центру звичайним накресленням шрифту, без лапок. Міжрядковий інтервал протягом списку – подвійний.

Цитований матеріал наводиться в алфавітному порядку за прізвищем автора (редактора / укладача, якщо немає автора). Якщо матеріал не має автора, його необхідно розподілити за першою літерою його назви.

Якщо в бібліографічному описі зазначено кілька робіт одного й того ж автора, редактора або упорядника, тоді записи розташовуються в хронологічному порядку за роками видання в порядку зростання.

Кожен бібліографічний опис джерела починається з нового рядка з вирівнюванням по ширині без відступів. Якщо бібліографічний опис джерела займає кілька рядків, тоді перший рядок опису вирівнюється по ширині без відступів, а наступні рядки – з відступом в 1,25 см, наприклад:

Benjamin, A. C. (1960). The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. *Journal of Higher Education*, 31(9), 471-480.

ДОДАТОК Р
БЛАНК ВІДГУКУ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

ВІДГУК НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Здобувача вищої освіти _____

Шифр групи _____

Тема роботи _____

Дата отримання «_____» _____ 20____ р.

Науковий керівник _____

(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання)

1. Актуальність обраної теми _____

2. Досягнення мети та якість вирішення завдань роботи _____

3. Оцінка наукового рівня змісту роботи _____

4. Можливість застосування результатів дослідження _____

5. Рекомендації щодо удосконалення роботи _____

6. Загальна оцінка _____

«_____» _____ 20____ р.

_____ (підпис наукового керівника)

ДОДАТОК С
БЛАНК РЕЦЕНЗІЇ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Здобувача вищої освіти _____
Шифр групи _____
Тема роботи _____

Дата отримання « ____ » _____ 20__ р.

Рецензент _____

(вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

1. Обґрунтування актуальності обраної теми _____

2. Відповідність методології проблемі дослідження _____

3. Науково-теоретичний рівень роботи _____

4. Якість і доцільність обраної методики стосовно основних етапів роботи _____

5. Практична спрямованість роботи та можливість використання результатів дослідження _____

6. Досягнення мети і якість виконання завдань роботи _____

7. Зауваження та рекомендації щодо удосконалення роботи _____

8. Загальна оцінка _____

« ____ » _____ 20__ р.

(підпис рецензента)

(підтвердження підпису рецензента)

ДОДАТОК Т
АНТИПЛАГІАТНЕ ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА
ОН-ЛАЙН СЕРВІСИ ПЕРЕВІРКИ НА ПЛАГІАТ

Таблиця Т.1

Засоби перевірки на плагіат

<i>Антиплагіатне програмне забезпечення</i>	
AntiPlagiarism.NET http://antiplagiarism.net/ru/	Платна, доступна демо-версія 1 день. Перевіряє текстові файли, що містяться в Інтернеті з різних джерел Інтернету Пошук плагіату проводиться за індексом найважливіших пошукових систем Інтернету (Google, Яндекс, Бінг та інші). Визначає відсоток унікальності тексту, неунікальні фрагменти виділяються різними кольорами, підтримує формати: doc, docx, pdf, odt, html, txt, rtf.
Advego Plagiatus (версія 3.0.10) https://advego.com/plagiatus/	Безкоштовна, вимагає встановлення та вибаглива до ширини Інтернет-каналу, обмеження перевірки тексту до 200000 символів. Пошук в Інтернеті частинних або повних копій текстового документа, відображає ступінь унікальності тексту, історію тексту, відсоток співпадіння текстів, перевіряє унікальну вказану URL-адресу, наявність сторонніх символів, виявляє обробку сервісів «підвищення» унікальності, пошук джерел копії, сторінок, де розміщені тексти.
Compare Suite http://www.comparesuite.ru/	Платна, доступна 30-денна демо-версія. Для порівняння файлів і папок, дозволяє порівняти файли: Adobe PDF, файли Word, Excel, веб-сторінки. Підтримує порівняння за словами та за ключовими словами, результати порівняння відображаються в порівняльному звіті.
Etxt Антиплагіат https://www.etxt.ru/antiplagiat/	Без реєстрації доступна безкоштовна перевірка тексту до 3000 символів, після реєстрації – до 5000 знаків. Перевірка текстів, сторінок сайту, пакетна перевірка всіх файлів із папки. Зрозумілий, зручний інтерфейс, правдоподібне розпізнання не унікального тексту.
Unplug, Unichек https://unichек.com/uk-ua	Платна, має опцію безкоштовної перевірки обмеженої кількості слів. Розширений пошук, виявлення заміни алфавіту, безпечне хмарне сховище, обробка великого масиву даних. Інтерактивний звіт з активними посиланнями, кольоровими маркерами. Автоматичний перерахунок результатів у реальному часі, визначення цитат і використаних джерел. Авторизований доступ.
Плагиата.НЕТ http://www.mywebs.ru/plagiatanet.html	Пошук у Яндекс і Google часткових або повних копій текстових документів, визначає ступінь унікальності тексту у відсотках, джерела тексту, уключає можливість перевіряти сторінки в Інтернеті. Підтримує формати RTF, DOC, DOCX, надає можливість роботи з документами Microsoft Word, Microsoft WordPad та інших редакторів.
<i>Онлайн сервіси перевірки на плагіат (інформація, що перевіряється, надається третім, юридично не відповідальним особам)</i>	
www.copyscape.com	Перевірка лише контенту українською, російською та англійськими мовами, що розміщений в Інтернет.
www.antiplagiat.ru	Перевірка тексту на унікальність через встановлення програми та/або через онлайн сервіс шляхом копіювання тексту у вікно сервісу.

ДОДАТОК У

ЗРОЗУМІЛІ ПРАВИЛА ТА ЕТИКА ЦИТУВАННЯ

Умберто Еко – італійський письменник і вчений у галузі семіотики, лінгвістики, теорії літератури та культури, естетики та моралі. У своїй книзі «Як написати дипломну роботу: Гуманітарні науки», що створив спеціально для студентів і наукових керівників, зазначає: «Якщо студент береться за написання дипломної роботи – ця книга для нього. Якщо науковий керівник хоче позбутися клопотів – хай дасть прочитати цю книгу дипломнику чи аспіранту. Все, що може їм знадобитися, викладено в цій книзі розумно, тактовно і витончено» [33]. Наведена цитата мотивує до детального ознайомлення з даною книгою, а тут ми наведемо лише скорочену версію десяти правил цитування, сформульованих Умберто Еко:

Правило 1. Уривки, призначені для інтерпретації, повинні бути не надто короткі й не надто довгі.

Правило 2. Уривки з критичної літератури цитують лише тоді, коли вони авторитетно підтверджують або авторитетно доповнюють висловлену нами думку. <...>

Правило 3. Передбачається, що ви солідарні з тим, що цитуєте, за винятком випадків, коли перед цитатою або після неї є ваше полемічне застереження. <...>

Правило 4. При будь-якому цитуванні повинно бути зрозуміло, хто автор фрази і на яке друковане або рукописне джерело посилається текст. <...>

Правило 5. Цитати з першоджерел, як правило, роблять за академічними збірниками або ж за найавторитетнішими, бажано не кишеньковими, виданнями. <...>

Правило 6. Якщо ви вивчаєте іноземний текст, цитати з першоджерела робіть мовою оригіналу. Це правило є стовідсотковим для художніх творів. До таких цитат можна додавати і переклад, у дужках або в примітках. Винятки з цього правила (лише переклад) повинні бути особливо мотивовані. <...>

Правило 7. Посилання на автора і твір повинно бути зрозумілим. <...>

Правило 8. Коли цитата не більша за обсягом двох чи трьох рядків, її можна вставити безпосередньо всередину абзацу, обмеживши лапками. <...>

Правило 9. Цитати повинні бути абсолютно точні. По-перше, слова повинні бути взятими в тій самій формі, що й у джерелі. По-друге, не можна викидати частинки тексту, ніяк цього не позначивши. Читача варто повідомляти про купюру. На місці пропущених слів треба ставити три крапки, на місці пропущених речень – три крапки в кутових дужках. По-третє, не спотворюйте текст своїм втручанням. Будь-які коментарі, пояснення, уточнення повинні стояти в квадратних чи кутових

дужках. Курсиви або і підкреслення, якщо вони не авторські, а ваші, теж мають бути обумовлені. <...>

Правило 10. Цитата – майже свідчення очевидців. Піклуйтеся, щоб у вас були свідки захисту, щоб ви знали, де їх знайти, і щоб вони вселяли довіру. Усяке посилання повинно бути чітким і достовірним (не можна цитувати, не вказавши, яка назва книги і з якої сторінки виписаний текст), а також його легко можна було б перевірити [33, с. 164-170].

Євген Ніколаєв, український науковець, дослідник, який бере активну участь у модернізації системи навчання в аспірантурі, в розробленні процедур захисту дисертацій, зазначає: «Я бачу прогалину між все ширшою підтримкою українською академічною спільнотою ідеї про уникнення плагіату і недостатнім розумінням того, як саме це робити в тій чи іншій щоденній конкретній ситуації. Тому хочу поступово заповнювати цю прогалину, спираючись на свою тривалу обізнаність із різними проявами академічної недоброчесності, певне знайомство із кращими світовими практиками і на своє суб'єктивне уявлення про належне, про те, «якою має бути» академічна доброчесність в Україні» [1]. В інформаційному бюлетені «Академічна доброчесність», створеному в межах Проєкту сприяння академічній доброчесності в Україні, він формулює такі поради щодо коректного цитування:

Коли читач читає Ваш текст, він має легко розрізнити три випадки і розуміти:

1) які частини тексту Ви написали самостійно, 2) які частини тексту Ви дослівно запозичили з іншого джерела і 3) які частини тексту Ви написали Вашими власними словами, але на основі думок з іншого джерела.

Що це означає?

Перші два випадки не мають викликати складнощів у автора.

Написаний Вами Ваш власний текст не потребує додаткових позначень.

Якщо Ви наводите дослівну цитату з іншого джерела, Ви маєте взяти цей текст у «лапки» і проставити посилання на джерело.

Якщо Ви пропускаєте якісь слова із дослівної цитати, це, як правило, позначається трьома крапками: <...>. Якщо редакція видання, де Ви плануєте публікувати Ваш текст, має з цього питання інші вимоги, вона їх укаже.

Третій випадок – Ваша власна думка, сформована на основі певного джерела. Тут Ви маєте: перефразувати думку з Вашого джерела власними словами з обов'язковою зміною граматичної структури речень і навести посилання на джерело.

У випадку перефразування слід пам'ятати про таке:

– перефразування використовується з двома цілями: для скорочення викладу думки з джерела та для надання текстові з джерела Вашого авторського стилю;

– особливістю перефразування є неочевидність того, у якому місці тексту починається Ваша інтерпретація певного джерела (де інтерпретація завершується – очевидно, перед посиланням на джерело). Тому для позначення початку Вашої

інтерпретації варто використовувати конструкцію на кшталт: На думку П. Петренка, <...Ваша інтерпретація думки П. Петренка...> [посилання на джерело];

– не забувайте, що в межах перефразованого тексту не можна змінювати зміст думки джерела;

– якщо Ви перефразовуєте тільки шляхом заміни окремих слів на синоніми, щоб текст «виглядав» як Ваш, то такий спосіб перефразування за міжнародними правилами академічного письма не допускається взагалі. З одного боку, Ви не надто далеко пішли від тексту з джерела, щоб це виправдало відсутність лапок на позначення дослівної цитати (а лапки Ви ставити не можете, адже цитата вже не дослівна). З іншого боку, Ви не доклали достатніх зусиль, щоб вписати думку з джерела у Ваш власний стиль академічного письма.

Якщо Ви навели певний текст дослівно, указали посилання на джерело, але не взяли текст у лапки, то така дія також вважається плагіатом, різновид – «неналежне цитування». Адже, читаючи текст з посиланням на джерело, але без лапок, читач думає, що Ви перефразували цей текст, коли це не відповідає дійсності [15].

Навчально-методичне видання

ЛУШИН Павло Володимирович

СУХЕНКО Яна Валеріївна

ХІЛКО Світлана Олександрівна

ШЕВЧЕНКО Світлана Вікторівна

**МАНУАЛ ДО АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
БАКАЛАВРСЬКОГО ТА МАГІСТЕРСЬКОГО РІВНІВ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»**

Редактор – Козаченко В.І.

Коректор – Козаченко В.І.

Комп'ютерна верстка – Титенко О.П.

Державний заклад вищої освіти

«Університет менеджменту освіти»

04053, м. Київ вил. Січових Стрільців, 52-А

тел.: +38 (044) 481-38-00: факс: +38 (044) 484-10-96

www.umo.edu.ua

Формат 60×84 1/16. Папір офсет.

Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.

Ум. друк. арк. 4,51.